

Josef Kožíšek – průkopník učebnic elementárního čtení a autor poezie pro děti

Romana Vlasáková

Bakalářská práce
2013

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ BRNO

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Romana VLASÁKOVÁ**
Osobní číslo: **H108341**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**

Téma práce: **Josef Kožíšek – průkopník učebnic elementárního čtení a autor poezie pro děti**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v materiálu **IMS Metodika psaní odborného textu a výzkum v sociálních vědách (IMS 2009)**. Popřípadě podle dalších materiálů, z nichž některé jsou zahrnuté v literatuře připojené k tomuto studijnímu textu. Zejména bude dbáno na dodržování zásad publikační etiky. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel a po konzultaci s vedoucím bude práce pojednávat o:

- životě Josefa Kožíška, době, ve které tvořil a o jeho současnicích;
- obecné charakteristice učebnic elementárního čtení, Kožíškových knih *Poupata* a *Studánka* a o jejich přínosu pro pedagogiku;
- autorově poezii pro děti, jejích hlavních tématech a specifických rysech, které jí zajišťují stálou přízeň recipientů mladšího školního věku.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

Blatný, L. Prvopočáteční čtení a psaní. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1981.

Doležalová, J. Současné pohledy na výuku elementárního čtení a psaní. Hradec Králové: Univerzita Hradec Králové. Pedagogická fakulta, 2001.

Chaloupka, O. Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež. Praha: Albatros, 1985.

Josef Kožíšek : 6.7. 1861–6.7. 1933 : personální bibliografie. Otrokovice: Knihovna JKP ROH, 1983.

Jungbauer, F. Josef Kožíšek, básník – učitel. Praha: Státní nakladatelství, 1938.

Kožíšek, J. Poupata : čítanka malých. Praha: Státní nakladatelství, 1948.

Kožíšek, J. Studánka : čítanka malých. Praha: Státní nakladatelství, 1927.

Další literatura bude obsažena v Projektu bakalářské práce a průběžně doplňována během práce na tomto textu.

Vedoucí bakalářské práce:

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.

Katedra sociální pedagogiky

Datum zadání bakalářské práce:

16. března 2012

Termín odevzdání bakalářské práce:

30. dubna 2013

V Brně dne 16. března 2012

prof. PhDr. Pavel Mühlpachr, Ph.D.
vedoucí ústavu

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
vedoucí katedry

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

ROMANA VLASÁKOVÁ

Jméno, příjmení studenta

V Brně 25.3.2013

Romana Vlasáková

Podpis

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací;

(1) Vysoká škola nevydělečně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu, k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacího zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst. 3). Odpírá-li autor takového díla udělit svolení bez vádného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užít či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jim dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Práce se zabývá důležitým mezníkem úspěšné socializace – čtením, mapuje metody nácviku čtení a přináší stručný historický vývoj slabikářů v českém prostředí. Podrobně zkoumá pedagogickou činnost Josefa Kožíška, autora významných a průlomových čítanek Poupata a Studánka a tvůrce genetické metody.

Klíčová slova: Slabikáře, čtení, metody nácviku čtení, Josef Kožíšek, poezie pro děti, genetická metoda, nápovědná slova, Poupata, Studánka.

ABSTRACT

This work deals with an important milestone in the successful socialization - reading, it maps the methods of reading skills and presents a brief historical development of primers in the Czech environment. It explores in detail the educational activities of Josef Kožíšek, author of important and groundbreaking readers Poupata and Studánka and creator genetic methods.

Keywords: Primers, reading, methods of reading skills, Josef Kožíšek, poetry for children, genetic method, prompter words, Poupata, Studánka.

Projevují svou radost nad tím, že Poupat dostalo se našemu k životu zrozenému národu do vínku a netřeba snad přidávati vybidnutí všem lidem dobré vůle, aby vštěpovali je s láskou do srdcí celého svobodného národa. Vždyť je to kniha naše, česká, poctivá, plod srdce, žijícího pro národ – ty – dítě naše – žij také tak.

(František Jungbauer)

Děkuji panu doc. PhDr. Františku Vízdalovi, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, cenné rady a připomínky, které mi poskytl během zpracování mé bakalářské práce a panu doc. PhDr. Miloslavu Jůzlovi, Ph.D., za vstřícnost a ochotu při jejím dokončení.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

Obsah

ÚVOD.....	9
1. ČTENÍ A VÝCHOVA KE ČTENÁŘSTVÍ.....	11
1.1 VÝKLAD POJMU ČTENÍ.....	11
1.2 VÝCHOVA KE ČTENÁŘSTVÍ.....	11
1.3 METODY NÁCVIKU ČTENÍ.....	14
2. SLABIKÁŘE A JEJICH FUNKCE.....	19
2.1 VÝKLAD POJMU.....	19
2.2 STRUČNÝ HISTORICKÝ VÝVOJ KNIH PRO NÁCVIK ČTENÍ NA NAŠEM ÚZEMÍ.....	20
2.2.1 VÝVOJ V 16. – 17. STOLETÍ (SLABIKÁŘ ČESKÝ, POČÁTKOVÉ ČTENÍ A PSANÍ J. A. KOMENSKÉHO).....	21
2.2.2 VÝVOJ V 18. STOLETÍ (KNIHA METODNÍ).....	22
2.2.3 VÝVOJ V 19. STOLETÍ (MALÝ ČTENÁŘ, KNIHA MALIČKÝCH).....	23
2.2.4 VÝVOJ VE 20. STOLETÍ (DOMA A VE ŠKOLE, U NÁS).....	24
2.2.5 SOUČASNOST.....	26
3. JOSEF KOŽÍŠEK.....	28
3.1 POZADÍ DOBY.....	28
3.2 ŽIVOT.....	29
3.3 BELETRISTICKÁ DÍLA.....	31
3.4 PEDAGOGICKÁ DÍLA.....	32
4. UČEBNICE ELEMENTÁRNÍHO ČTENÍ A GENETICKÁ METODA JOSEFA KOŽÍŠKA.....	35
4.1 POUPATA PRO ŠKOLY MĚSTSKÉ.....	38
4.2 STUDÁNKA PRO ŠKOLY VENKOVSKÉ.....	39
4.3 POKRAČOVATELÉ KOŽÍŠKA.....	41
4.4 PŘÍNOS AUTORA PRO SOCIÁLNÍ PEDAGOGIKU.....	42

ZÁVĚR	44
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	46
SEZNAM PŘÍLOH.....	51

ÚVOD

Nástup do školy je důležitým sociálním mezníkem v životě každého dítěte, který je spojen s nutností přijmout novou roli školáka a změnou životního stylu.¹ Jedním z nejnáročnějších požadavků v prvním roce školní docházky je zvládnutí dovednosti čtení. Je to důležitou podmínkou toho, aby jedinec získával vědomosti i v ostatních předmětech.²

Lze rovněž říci, že v dnešní době, tedy v období informační exploze, je schopnost čtení stále významnější a je základní činností každého člověka v cestě za poznáním. Nové poznatky totiž získáváme především prostřednictvím tištěných textů, přičemž společnost klade na jedince požadavek, aby dobře a rychle četl.³

Jelikož současně studuji také Český jazyk a literaturu na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity, rozhodla jsem se při vypracovávání bakalářské práce z oblasti sociální pedagogiky využít některé poznatky, jež jsem při studiu literatury získala.

Vybrala jsem si tedy problematiku, která otevírá bránu k literatuře a zároveň je důležitým socializačním činitelem, jenž začleňuje člověka do společnosti. Jedná se tedy o již zmiňované čtení.

Na tuto oblast se zaměřím prostřednictvím Josefa Kožíška, zakladatele pokrokové metody pro začínající čtenáře. Uvedený autor mě poprvé upoutal na semináři *Literatura pro děti a mládež* doc. Vlastimila Válka. Zde jsem se seznámila s jeho beletristickými díly.

Tato bakalářská práce, v níž se věnuji druhé a neméně významné části jeho tvorby, totiž pedagogické činnosti, je rozdělena do čtyř kapitol. V prvním oddílu se zabývám čtením a výchovou ke čtení, stručně charakterizuji pojem čtení a popisuji jednotlivé metody nácvičku čtení, které byly v minulosti předmětem sporu o nejlepší a nejkvalitnější metodu.

Druhá kapitola pojednává o slabikářích a jejich historickém vývoji na našem území, přičemž se zaměřuje na ty nejvýznamnější, které ovlivnily výuku čtení na prvním stupni základní školy a staly se důležitým nástrojem rozvoje v dalších letech.

¹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie školního dítěte*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, s. 5.

² FRÜHAUFOVÁ, Věra, et al. *Vybrané pedagogické a psychologické problémy výuky elementárního čtení a psaní: pro posluchače učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1991, s. 3.

³ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Jak naučit číst podle genetické metody*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996, s. 5.

V další části píšu o životě Josefa Kožíška a jeho beletristických i pedagogických dílech. Tohoto autora se rovněž snažím zařadit do kontextu dalších spisovatelů a učitelů, jejichž díla vznikala ve stejném období.

Ve čtvrté kapitole se zaměřuji na genetickou metodu Josefa Kožíška a především významné knihy elementárního čtení – *Poupata* a *Studánka*. V závěru této části se zabývám autorovými pokračovateli, kteří dodnes rozvíjí jeho metodu nácviku čtení, a snažím se vystihnout Kožíškův přínos pro obor sociální pedagogika.

Lze říci, že v současné době, kdy nás média informují o kritickém pohledu některých pedagogů a dalších odborníků na typické a fádňící slabikářové věty typu *Máma mele mísu*, *Ema solí maso*, a vedle většinou užívané analyticko-syntetické metody se začíná opět pomalu prosazovat genetická metoda, je tematika Josefa Kožíška a jeho originálních a pozoruhodných slabikářů nepochybně aktuální.

Cílem bakalářské práce je zmapovat pedagogickou činnost Josefa Kožíška, nalézt výhody i nevýhody jeho genetické metody a zjistit, zda by tato metoda mohla oslovit (či již oslovila) současné pedagogy a mohla by být tedy využívána na základních školách.

1. ČTENÍ A VÝCHOVA KE ČTENÁŘSTVÍ

1.1 Výklad pojmu čtení

Jan Průcha definuje čtení jako „*druh řečové činnosti spočívající ve vizuální koncepci znaků (slov, vět, nejazykových symbolů), jež jsou podnětem pro myšlenkovou činnost (porozumění významu znaků). Proces čtení zahrnuje několik fází, jejichž výsledkem má ideálně být porozumění čtenému textu a vnitřní zpracování příslušné informace. V pedagogickém aspektu má čtení prvořadou důležitost jakožto součást čtenářské gramotnosti, základního předpokladu vzdělávání. Proto je výuka čtení začleněna v povinném učivu od 1. ročníku, ve vyšších ročnících se kultivuje v rámci literární výchovy*“⁴.

Josef Dvořák v *Logopedickém slovníku* doplňuje, že při počátečním čtení, kdy se dítě seznamuje s písmeny, hláskuje, tedy čte písmeno po písmeni a sestavy písmen tzv. luští, je aktivizována subdominantní hemisféra (většinou pravá). V dalším stadiu čtení, kdy dítě přestává číst písmena jako tvary a začíná je interpretovat podle jejich obsahu, se aktivita přesouvá do dominantní (obvykle levé) hemisféry.⁵

Vývojové poruchy v dovednosti čtení se projevují jako dyslexie. Ta spočívá v neschopnosti naučit se číst běžnými výukovými metodami, i přes to, že se jedná o dítě s průměrnou inteligencí. Dyslexie se projevuje celkovou pomalostí výkonu čtení, na kterém se podílí například problémy se čtením víceslabičných slov, záměny zrcadlově podobných písmen, přehazování pořadí písmen a slabik či zaměňování samohlásek.⁶

1.2 Výchova ke čtenářství

Jak jsem již naznačila, čtení patří mezi základní složky lidské gramotnosti a je považováno za sociální, psychologický a jazykový jev, který ovlivňuje řada činitelů – rodina

⁴ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 36.

⁵ DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, s. 41.

⁶ FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, s. 76-77.

(vzory, kulturní zázemí, atd.), škola (pojetí výuky, učitel), obec (např. místní knihovna) a přátelé.⁷

Známý švýcarský psycholog Jean Piaget řekl, že naučit se mluvit, číst a psát je náročnější než vystudovat univerzitu. Ačkoliv jako dospělí můžeme tento výrok brát s nadsázkou, faktem je, že například naučit se číst znamená jednu z nejdůležitějších změn v připravenosti přijímat okolní svět.⁸

Otakar Chaloupka ve svých knihách hovoří především o důležitosti předškolního i pozdějšího času v rodině, příchodu do školy a několika prvních let školní docházky. Tato doba podle něj znamená zásadní proměnu dětského světa, která je možná jen díky velké vnitřní vybavenosti malého dítěte, a nemůže být opomenuta.⁹

Od chvíle, kdy se dítě začíná seznamovat s technikou čtení, začíná vystupovat rovněž otázka jeho čtenářství (tedy schopnosti a záliby uplatnit znalost čtení v četbě).¹⁰

Chaloupka se domnívá, že v první třídě není nic složitějšího než čtení, jelikož na rozdíl například od psaní (což je technické zvládnutí něčeho – ruka se musí naučit poslouchat), schopnost číst je zásadní proměna v procesech vnímání, je to úplně nové přijímání skutečnosti.¹¹

První etapa v cestě naučit se číst v sobě zahrnuje dva obtížné úkoly, jednak psychický, jehož cílem je zabudovat si do vědomí samotný přístup k psanému a pochopení, a co vlastně jde a co to znamená, a jednak technický, tedy zvládnutí vlastního přenášení psaného do mluveného.¹²

Můžeme říci, že čtenářství by mělo být pro dítě přiměřenou aktivitou „mezi jinými“, a to samozřejmě s jistými meziosobními rozdíly, ale tak, aby nezasahovalo do krajností, jež jsou reprezentovány nečtenářstvím na jedné, a hltačstvím knih na druhé straně.¹³

Pro malé dítě jsou rozvojově podstatné dvě skutečnosti, tzv. orientační reflex a princip nápodoby. Orientační reflex (neboli reflex „co to je“) v sobě zahrnuje zvědavost a vynalézavost, která dítě podněcuje k zájmu o věci kolem něj. Neustálá saturace orientačního reflexu napomáhá dítěti k dalšímu rozvoji. Motiv nápodoby spočívá v napodobování toho, co dítě vidí kolem sebe. Protože nejdříve vidí rodiče, napodobuje je. Když dítě vidí matku

⁷ WILDOVÁ, Radka, et al. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, s. 18.

⁸ CHALOUPKA, Otakar. *Škola a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 5-6.

⁹ Tamtéž, s. 5-6.

¹⁰ Tamtéž, s. 10.

¹¹ Tamtéž, s. 26.

¹² Tamtéž, s. 29.

¹³ Tamtéž, s. 46.

nebo otce s knihou, uvědomuje si, že čtení je činnost, jíž je možno se zabývat a jež rodičům něco dává. Tato představa se „zaznamenává“ v myslí dítěte ještě v předškolním věku, kdy dítě ještě samo nečte a tento poznatek je pak připraveno uplatnit.¹⁴

Můžeme říci, že na dětské čtenářství působí pozitivně záměrné, cílevědomé podněty připravující půdu budoucímu dětskému čtenářství (předčítání nebo vyprávění pohádek, televizní Večerničky, písničky, říkanky, atd.). Tyto činnosti vytváří u malého dítěte ze slovesnosti organickou součást jeho života.¹⁵

Všechny podněty, působící na rozvoj dětského čtenářství, jsou součástí širších a obecnějších podnětů (například sem patří způsob, jakým se s předškolním dítětem jedná, zachází, hovoří, jaký prostor je ponechán jeho hrám, zábavám, přáním, ale i důslednost, s níž je vedeno k plnění svých povinností).¹⁶

Obecně lze říci, že se nemůžeme ptát na dětské čtenářství, jestliže se neptáme na dítě jako celek, na jednotu jeho osobnosti, souhrn jeho psychické úrovně, atd. Bylo by proti samému smyslu čtenářství v životě jedince, kdyby mělo vytvářet jakýsi uzavřený, izolovaný svět, bez souvislosti s okolním světem.¹⁷

Na jedné straně sice hraje rodina nejen pro dětství, ale i pro další vývoj až k dospělosti a dokonce i pro život v dospělosti stěžejní a nenahraditelnou roli, ale na druhé straně je úloha rodiny od druhé poloviny minulého století postupně stále zřetelněji oslabována. Důvodem jsou například stoupající životní nároky na rodiče, existenční starosti, stoupající počet neúplných rodin, apod.¹⁸

Vliv rodiny na čtenářství dítěte probíhá nejen výběrem četby u dětí, které samy čtou, nejen předčítáním a vyprávěním pohádek u těch menších, ale i rozhovory o četbě. Tento vliv může mít kladné důsledky pro upevnění rodinných vazeb. Otakar Chaloupka svým výzkumem došel k závěru, že děti, které vykazují vyšší úroveň kulturních zájmů, se nějakým způsobem pamatují na spoluúčast a podporu rodičů v těchto činnostech v období dětství.¹⁹

V dnešní době dítě ovlivňuje a odvádí od čtenářského zájmu televize a další masmédiá. Plusem je, že v televizi je spousta informací a pro dítě je to zajímavější tím, že do té-

¹⁴ CHALOUPKA, Otakar. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 8.

¹⁵ Tamtéž, s. 17.

¹⁶ Tamtéž, s. 20.

¹⁷ Tamtéž, s. 21.

¹⁸ Tamtéž, s. 23.

¹⁹ Tamtéž, s. 25.

matu, například *objevování Antarktidy* rovnou vstoupí, je to interaktivní. Ale informace získává na rozdíl od školní výuky nesoustavně a napřeskáčku.²⁰

V průběhu let se názory na úroveň literatury proměňovaly, kritická revue *Úhor* se stavěla proti kýči. Dnes můžeme říci, že u dětí má své místo i komerční literatura, ovšem jen v omezené míře. Podle Chaloupky o dětském čtenářství a vztahu ke knihám vypovídá především osobní knihovnička dítěte.²¹

Dalším důležitým činitelem, který ovlivňuje vztah dítěte ke knize, je škola. Mezi její nejdůležitější faktory patří osobnost učitele, jelikož pedagog je vnímán jako „*facilitátor žákova rozvoje, který je schopný podmínky výuky flexibilně přizpůsobit schopnostem a individuálním potřebám žáků.*“²²

Ve výuce prvopočátečního čtení můžeme vysledovat určité trendy, které tento proces inovují a snaží se co nejlépe reflektovat stanovené cíle. Jedná se například o důsledné respektování individuálních možností žáka, roste význam předškolní výchovy, dochází k využívání aktivních metod výuky (hra, čtenářské besedy, návštěvy knihoven, atd.), používání prostředků, jež jsou pro žáka přitažlivé (počítačové programy, interaktivní tabule, a další) či kladení důrazu na spolupráci s rodiči, spolužáky a speciálními odborníky.²³

Obecně lze říci, že součinnost rodiny a školní činí rozvoj dítěte snažší, přirozenější a rychlejší, což dokazuje rovněž myšlenka Otakara Chaloupky: „*Škola má své nezastupitelné poslání a rodina také své nezastupitelné poslání, obě poslání jsou poněkud jiná, ale ani jedno nemůže být naplněno bez druhého.*“²⁴

1.3 Metody nácviiku čtení

Metoda je vlastně plánovitý a promyšlený způsob vyučování a výchovy. Na metodách je do značné míry závislý výsledek vyučování, dosažení vyučovacích a výchovných cílů.²⁵

²⁰ CHALOUPKA, Otakar. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 31.

²¹ Tamtéž, s. 53.

²² WILDOVÁ, Radka, et al. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, s. 5.

²³ Tamtéž, s. 7-17.

²⁴ CHALOUPKA, Otakar. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995, s. 100.

²⁵ MIKULENKOVÁ, Hana, et al. *Příručka k vyučování čtení, psaní a literatuře v prvním ročníku základní školy*. Olomouc: Prodos, 2004, s. 7.

Metody čtení můžeme rozdělit do tří základních skupin, na metody analytické, syntetické a analyticko-syntetické. Syntetické metody vycházejí z jednotlivých písmen nebo hlásek v mluveném jazyce, které se pak postupně spojují v celky. Naproti tomu analytické metody vycházejí z grafických obrazů slov v písemném jazyce nebo mluvených slov v jazyce ústním.²⁶

U analytické metody tedy v počátečním čtení postupujeme od myšlenek a vět k elementárním prvkům, tedy písmenům. Například slovo *pes* je konkrétní a označuje jedinečné jednotlivé zvíře, kdežto jednotlivá písmena *p-e-s* mají obecný význam. U syntetické metody se v počátečním čtení žáci naopak učí nejprve jednotlivým písmenům, které mají obecný význam, a z nich skládají slabiky, slova a věty. Teprve slova a věty mají konkrétní význam.²⁷

Mezi syntetické metody můžeme zařadit metodu písmenkovou, hláskovací, metodu normálních slabik, skriptologickou, fonomimickou, fonetickou, Petrákovu, slabikovací metodu souhláskovou, genetickou a mnemotechnicko-skriptologickou metodu.

Písmenkovou metodou psali již staří Římané a Řekové. V našich zemích se udržovala až do poloviny 19. století. U této metody se žáci učili nejdříve názvy písmen a poznávali jejich tvary. Když se naučili celou abecedu z paměti, začali spojovat písmena ve slabiky, a ty pak ve slova. Například: slabiku *ry* četli: *er – ypsilon = ry*.²⁸

Z toho vyplývá, že byla tato metoda založena jen na memorování slabik beze smyslu a neumožňovala spojení písmen ve slabiky. Odpísmenkované slovo se nepodobalo mluvenému slovu, písmena se tedy nevyslovovala ve své zvukové platnosti. Děti si velmi špatně uvědomovaly, že např. *cé – há* je *ch*.²⁹

Hláskovací metodu doporučil ve svém díle *Isagogicon* Beneš Optát. Touto metodou se nečte název písmene, ale vyslovuje se pouze odpovídající samostatná hláska. Např. *m – a = ma*. Počátek této metody můžeme nalézt již ve spise *Schola ludus* Jana Ámose Komenského. Názvy písmen zde nahradil hláskami, jež vyjadřovaly hlasy zvířat.³⁰

Metoda normálních slabik se používala pro vyvození prvních slabik návodných obrázků. Například na obrázku byl *motýl* a pod ním slabika *MO*. Jde o českou metodu, poprvé byla použita v čítance Franty Šumavského. Nevýhodou je, že si žáci dlouho spojují

²⁶ FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, s. 17.

²⁷ MIKULENKOVÁ, Hana, et al. *Příručka k vyučování čtení, psaní a literatuře v prvním ročníku základní školy*. Olomouc: Prodos, 2004, s. 7.

²⁸ FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, s. 17.

²⁹ BLATNÝ, Ladislav. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 27.

³⁰ FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, s. 17.

slabiku nového slova s návodným obrázkem a nemohou pochopit význam nového slova, kupříkladu slovo lavice si rozloží na *la – vi – ce*, přičemž si ke každé slabice vybavují nápovědné obrázky (*la – lampa, vi – vidlička, ce – cestička*).³¹

Skriptologická metoda neboli čtení psaním, se na školách začala využívat od roku 1875. Nejdříve se žáci učí sluchovému rozkladu slova na hlásky i slabiky a zároveň se procvičují v kreslení, aby se jejich ruka připravila na psaní. Učitel pak tato písmena píše na tabuli a žáci si je postupně přepisují do sešitů. Tuto metodu ve slabikáři využíval například Adolf Frumar a Jan Jursa.³²

Metoda fonomimická (metoda normálních hlásek) předvádí dětem hlásky jako cito-slovce, která jsou znázorněna obrázkem, např. *husa s nataženým krkem syčí sss*.³³ U nás se tato metoda nevžila, ale na Slovensku byla využívána až do roku 1918 (např. Koreňův slabikář).³⁴

Fonetická metoda byla používána hlavně v Německu. Tato metoda vychází z pozorování mluvidel a jejich utváření při vyslovování hlásek. Žáci napodobovali učitele nebo vyslovovali hlásky podle obrázků (hláskovacích tabulek). Výslovnost každé hlásky byla spojena s poněkud krkolomným popisem tvoření hlásek, např. *Rty mírně otevři, - je náhle přimkni – hlas ven! – m*.³⁵

Metoda Petrákova, neboli metoda postupného a kontrolního průvodního čtení, je nazvaná po svém zakladateli J. E. Petrákovi. Pro tuto metodu je charakteristické, že čtou žáci písmena postupně, kupříkladu: *v, v – r = vr, vr – a = vra, vra – b = vrab, vrab – e = vrabe, vrabe – c = vrabec*. Tuto metodu u nás využíval například Josef Kožíšek, Josef Kubálek nebo Alena Kubálková v *Živé abecedě* z roku 1991.³⁶

Většina autorů, kteří pracují syntetickou metodou, přidávají k jedné souhlásce samohlásky (např. *pa, pe, pi*, atd.). Naopak Josef Pavlovský ve slabikáři *S usměvem!* spojuje všechny souhlásky s jednou samohláskou (např. *ba, ca, ka*, atd.). Žáci čtou věty ze slov, ve kterých je jen jedna samohláska, kupříkladu *Jára má káčata*. Podle Kohoutka je ale tímto násilným tvořením vět porušena libozvučnost českého jazyka.³⁷

³¹ Tamtéž, s. 18.

³² Tamtéž.

³³ BLATNÝ, Ladislav. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 28.

³⁴ FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, s. 18.

³⁵ SANTLEROVÁ, Květoslava. *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno: Paido, 1995, s. 14.

³⁶ FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, s. 19.

³⁷ Tamtéž.

Poslední syntetickou metodou je mnemotechnicko-skriptologická.³⁸ Tato metoda využívala nápovědných obrázků, které značily slovo, náslovnou hlásku i písmeno, např. obrázek cibule stočený jako *c*, slovo *cibule*, písmeno *C*, náslovná hláška „*c*“. Metoda byla využita ve slabikáři *U nás* Josefa Kubálka či ve *Slabikáři našeho Jarouška* Václava Bohdaneckého.³⁹

Podle většiny pedagogů kladou syntetické metody svým logicko-didaktickým systémem na žáky velké nároky. Ve čtení převažuje zřetel mechanismu čtení, po jehož zvládnutí se žáci teprve mohou zaměřovat na obsah slov a vět.⁴⁰

Tyto nedokonalosti se snažily odstranit analytické metody, mezi které patří Jacototova metoda, metoda normálních slov a globální metoda.

Jacototovou metodou učít číst dospělé J. Jacotot na začátku 19. století ve Francii. Vycházel z věty, kterou žákům ukázal a přečetl. Poté ho žáci napodobovali, až dovedli kterékoli řečené slovo ukázat a kterékoli ukázané slovo zase přečíst. Pak teprve nastal rozbor slov na slabiky a hlásky.⁴¹

Metoda normálních slov (Vogelova metoda) se rozšířila ve 40. letech 19. století v Německu. Podobala se hláskovací metodě, ale po rozkladu slova na hlásky se začalo hned s jejich spojováním. Začínalo se slovem, ne izolovanou hláskou. Vogel pracoval s 98 slovy (názvy osob, zvířat i věcí), která obsahovala celou abecedu. Žáci kreslili věc označenou slovem, slova rozebírali na písmena a ty pak zase skládali ve slova.⁴² V českém prostředí tuto metodu propagoval Gustav Adolf Lindner.⁴³

Tvůrcem globální metody je belgický lékař Ovide Decroly. Zavedl ji pro děti duševně opožděné a pro předškolní děti. Teoretickým základem této metody je tvarová psychologie (Gestaltpsychologie), podle níž vnímá žák celky, jimž jsou části podřízeny.⁴⁴ U nás byla tato metoda zavedena na pokusných reformních školách v roce 1929.⁴⁵ Hlavním propagátorem byl Václav Příhoda.⁴⁶

³⁸ Pozn.: O genetické metodě pojednávám podrobně ve 4. kapitole bakalářské práce.

³⁹ Tamtéž, s. 18.

⁴⁰ SANTLEROVÁ, Květoslava. *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno: Paido, 1995, s. 15.

⁴¹ Tamtéž, s. 16.

⁴² FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, s. 20.

⁴³ Pozn.: více o slabikáři G. A. Lindnera ve 2. kapitole bakalářské práce.

⁴⁴ SANTLEROVÁ, Květoslava. *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno: Paido, 1995, s. 17.

⁴⁵ BLATNÝ, Ladislav. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, s. 30.

⁴⁶ Pozn.: více o Příhodově globální metodě ve 2. kapitole bakalářské práce.

Metoda analyticko-syntetická, též hlásková, je založena na zásadě, že „*správně můžeme číst jen tehdy, když pochopíme hláskovou skladbu slov*“⁴⁷. V roce 1864 tuto metodu rozpracoval Konstantin Ušinskij, u nás považujeme za tvůrce Jana Vlastimíra Svobodu.⁴⁸ Zmíněná metoda vychází z mluveného slova. Děti si osvojují novou hlásku vyvozením ze slova, s takto vyvozenou hláskou je pak spojeno písmeno a žáci čtou slabiky a slova, jež toto písmeno obsahují.⁴⁹

Závěrem této podkapitoly lze říci, že na jedné straně sice v dnešní době většina základních škol preferuje výuku právě pomocí analyticko-syntetické metody, ale na druhé straně se stále více škol začíná přiklánět k nácvičce dovednosti čtení pomocí jednotlivé analytické nebo syntetické metody.

⁴⁷ SANTLEROVÁ, Květoslava. *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno: Paido, 1995, s. 20.

⁴⁸ Pozn.: více o slabikářích J. V. Svobody ve 2. kapitole bakalářské práce.

⁴⁹ Tamtéž, s. 20-21.

2. SLABIKÁŘE A JEJICH FUNKCE

2.1 Výklad pojmu

Jan Průcha definuje slabikář jako „*učební text pro žáky prvního ročníku základní školy, didakticky ztvárněný k osvojování dovednosti číst, psát, aj.*“⁵⁰, přičemž společným znakem všech učebnic čtení je podle Jany Doležalové „*kladení důrazu nejen na zvládnutí techniky čtení, ale také na záměrný rozvoj porozumění čtenému textu ihned v počátečních etapách osvojování čtecí dovednosti. Jedině takto je možné položit již při nácviku čtení kořeny opravdového čtenářství*“⁵¹.

Základní funkcí slabikáře je poznávací (informativní) funkce. Její náplní je poskytnout informace srozumitelnou a jednoduchou formou s ohledem na věk recipienta.

Dále můžeme uvést formativní funkci, jejímž cílem je rozvíjet žákovu fantazii, myšlení a vnímání. Rovněž by měla podněcovat aktivitu žáků a nevést je tedy pouze k pasivnímu přejímání předkládaných informací.⁵²

A třetí, neméně podstatnou, je estetická funkce. Slabikář by měl být barevný, obsahovat obrázky, které korespondují s textem a slouží tedy jako pomůcka pro nácvik dovednosti čtení. Cílem estetické funkce je snaha, aby si žáci vytvořili k učebnici kladný vztah, jenž může ovlivnit jejich další postoj ke vzdělávání.⁵³

Zjednodušeně řečeno, slabikář je první knihou, s níž se žák setkává jako aktivní čtenář, je tedy velmi důležité, aby byl zajímavý, esteticky přitažlivý a obsahově podnětný a žáky tak motivoval k celoživotnímu vzdělávání.⁵⁴

⁵⁰ PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, s. 215.

⁵¹ DOLEŽALOVÁ, Jana. *Současné pohledy na výuku elementárního čtení a psaní*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, s. 64.

⁵² METELKOVÁ SVOBODOVÁ, Radana. *Čtenářská gramotnost na 1. stupni ZŠ z pohledu vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, s. 69.

⁵³ Tamtéž, s. 71.

⁵⁴ Tamtéž, s. 72.

2.2 Stručný historický vývoj knih pro nácvik čtení na našem území

Prvním slovanským písmem se stala hlaholice, kterou sestavil učenec Konstantin, jenž byl společně se svým bratrem Metodějem povolán knížetem Rastislavem ze Soluně na Velkou Moravu v roce 845. Hlaholice se skládala ze čtyřiceti písmen a byla poměrně složitá. Proto po Metodějově smrti Kliment Ochridský, jeden z jeho žáků, sestavil nové a snadnější písmo – cyrilici. Toto písmo však neovlivnilo naše země jako hlaholice, jež sehrála důležitou úlohu v rozvoji české vzdělanosti a právem jí tedy náleží prvenství.⁵⁵

V 9. a 10. století, kdy se u nás šířil vliv katolického duchovenstva, se objevila výrazná osobnost, mistr svobodných umění Jan Hus. Je pokládán za tvůrce jednotné spisovné řeči. Ve spisu *Orthographia bohemica* představil novou soustavu českého pravopisu, kde nahradil spřežky diakritickými znaménky, tzv. dlouhé samohlásky označil čárkou a měkké souhlásky tečkou. Hus je rovněž autorem takzvané Husovy abecedy, metodické příručky pro nácvik čtení. Tato abeceda byla uznávána všemi tehdejšími propagátory českého jazyka. Obsahuje několik vět, jež zobrazují náboženské poučení a počáteční písmena jednotlivých slov tvoří českou abecedu⁵⁶:

„A bude celé čeledi dáno dědictví ey farář genž hospodin ili y král lidi lákán mnoho nás někdy on pokoi rád řádem slůžil šlechetný tak tělesný ukázav velikost fobie xil zany životem chtě“⁵⁷.

Je tedy zřejmé, že Husova abeceda sloužila jako mnemotechnická pomůcka k zapamatování jednotlivých písmen. Lze říci, že se podle Husovy abecedy učili dospělí i děti a její autor se nesmazatelně zapsal do dějin počátečního čtení a psaní.⁵⁸

⁵⁵ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 5-6.

⁵⁶ Tamtéž, s. 7-8.

⁵⁷ Tamtéž, s. 8.

⁵⁸ Tamtéž, s. 8-9.

2.2.1 Vývoj v 16. – 17. století (Slabikář český, Počátkové čtení a psaní J. A. Komenského)

K rozvoji čtenářské dovednosti významně přispěl vynález knihtisku Jana Gutenberga v 15. století. Beneš Optát vydal knihu *Isagogicon*, jež byla dokladem toho, že se nácvičku čtení v 16. století věnovala velká pozornost. Při psaní se Optát inspiroval Donátovou učebnicí latiny a některými německými vydavateli učebnic. V *Isagogiconu* jsou uvedeny nejprve samohlásky a souhlásky, poté se Optát důkladně zaměřil na slabiky a rozklad slov.⁵⁹

V roce 1547 vyšel v Prostějově první český slabikář s názvem *Slabikář český a jiných náboženství počátkové: kterýmžto věcem dítky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají*⁶⁰. Je sestaven ze dvou obrázků, desatera přikázání, české a Husovy abecedy, modliteb a písní. Patří sem například píseň Simeona, Modlitba večerní či Modlitba Duchu Svatému. Lze říci, že Slabikář český byl významnou učebnicí počátečního čtení, který ovlivnil i J. A. Komenského.⁶¹

Jan Ámos Komenský ve svých spisech často uvažoval o počátečním čtení a psaní. Například v 28. kapitole *Didaktiky české* navrhuje, aby prvním úkolem obecné školy bylo naučit se číst a psát česky. Komenský také doporučoval seznámit dítě s abecedou již v mateřské škole. A to prostřednictvím knihy, jež bude složená z obrázků lidí, zvířat a věcí, které dítě dobře zná ze svého okolí (např. *ovce, slunce, mísa, král*, aj.). Nad každým z těchto obrázků by mělo být příslušné jméno zobrazeného objektu či subjektu, které přispěje k postupnému zapamatování jednotlivých písmen a rychlejšímu pochopení principu čtení. V *Informatoriu školy mateřské* upozorňuje především rodiče, aby své děti již v předškolním věku podporovali ve výtvarné činnosti, tedy především naučit je správně pracovat s tužkou.⁶²

Úvodem díla *Orbis pictus* Komenský píše, že kniha je pomůckou pro snadnější nauku čtení. Na začátku je symbolická abeceda, která se skládá z tvarů jednotlivých písmen, k nimž je namalovaný obrázek toho živočicha, jehož hlas jméno napodobuje, „*neboť už z pouhého podívání na živočicha bude si žáček abecedář snadno vzpomínati na význam každého písmene, dokud představivost, zvykem upevněná, nebude všecko podávati hoto-*

⁵⁹ Tamtéž, s. 10-12.

⁶⁰ Příloha č. 1, přebal *Slabikáře českého*.

⁶¹ Tamtéž, s. 12-13.

⁶² Tamtéž, s. 14-16.

vě⁶³. Například zde můžeme nalézt obrázek s názvem *Dřevorytcova domácnost*⁶⁴, pod kterým jsou vypsané a očíslované osoby, zvířata i věci, které ilustrace zobrazuje.

Komenský zastává princip opakování a navrhuje slabikovací metodu pro její nepřirozenost. Efektivnější je metoda obrázků s popisy, jež významně působí na osvojení abecedy. Podle Komenského se díky principu opakovatelnosti a především názornosti a jednoduchosti může stát škola hrou.⁶⁵

Ale největší význam má pro nácvik čtení a psaní spis *Počátkové čtení a psaní*, který byl napsán v 50. letech 17. století, ale byl vydán až v roce 1946. Tento spis byl určen především rodičům, jež měli za úkol naučit podle něj dítě číst ještě před nástupem do školy. Obecně lze říci, že Komenského práce k počátečnímu čtení a psaní jsou mimořádně významné a pokrokové. Rozvoj čtenářských dovedností buduje na dětském zájmu, přičemž upřednostňuje zákon motivace a opakování. V centru pozornosti stojí abeceda.⁶⁶

2.2.2 Vývoj v 18. století (Kniha metodní)

Obsah slabikářů v 18. století byl čistě náboženský. Z této doby se dochovalo mnoho učebnic elementárního čtení. Například *Slabikář český* z roku 1724, který byl sestaven z modliteb (modlitba ranní, modlitba školní, aj.), desatera božích přikázání či písní (píseň před jídlem, písnička večerní, atd.). *Český slabikář pod titulem sv. Anny* se vyznačoval bohatými ilustracemi. Můžeme zde nalézt obrázky svatých (Alžběta, Bartoloměj, David), které byly pomůckou pro nácvik čtení.⁶⁷

V roce 1774 vydala Marie Terezie školní řád, jehož organizace byla ovlivněna názory J. I. Felbigera, který napsal příručku *Kniha metodní nebo Navedení k dokonalému vedení učitelského úřadu. Zde mimo jiné píše o užitku a potřebě vyučování, o povinnosti obce pečovat o rozum, mravnost a tělo mládeže*. Felbiger prosazoval slabikovací metodu, jež ale ani zdaleka nedosáhla úspěšnosti metody hláskovací. Otakar Kádner upozorňuje na fakt, že slabikáře byly od roku 1775 vydávány odděleně pro školy městské a venkovské.⁶⁸

⁶³ Tamtéž, s. 15.

⁶⁴ Příloha č. 2, ukázka z díla *Orbis pictus*.

⁶⁵ Tamtéž.

⁶⁶ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 16-17.

⁶⁷ Tamtéž, s. 19.

⁶⁸ Tamtéž, s. 20..

Obecně lze říci, že metodika čtení v 18. století, na rozdíl od Německa a dalších okolních zemí, příliš nepokročila.⁶⁹

2.2.3 Vývoj v 19. století (Malý čtenář, Kniha maličkých)

Na rozdíl od osmnáctého se devatenácté století významně zapsalo do dějin počátečního čtení a psaní. Josef Kubálek dělí vydané slabikáře do čtyř skupin podle použitých metod. Hláskovací metoda se uplatňuje v *Počátcích čtení* (1848) Josefa Bačkory, *Čítance dítkám* (1849) Štěpána Bačkory, *České abecedě* (1838) Karla Vinařického či v *Malém čtenáři, aneb čítance pro malé dívky* (1840) Jana Svobody. Na základě skriptologické metody vznikla *První čítanka* Jana Hrdého nebo *Čítanka pro školy obecné* Josefa Sokola. Analyticko-syntetickou metodou napsal Josef Franta Šumavský *Malou čítanku (s několika abecedami, jakož i navedení ke čtení a pravopisu)* v roce 1841. A metodu celých slov, tedy normálnoslovnou uvedl například Gustav Adolf Lindner *Knihou maličkých* (1880).⁷⁰

Významným představitelem počátečního čtení byl Jan Vlastimír Svoboda. Napsal spis *Školka čili prvopočáteční, praktické, názorné, všestranné vyučování malých dítek k věcnému vybroušení rozumu a ušlechtnění srdce s navedením ke čtení, počítání a kreslení pro učitele, pěstouny a rodiče*. Většinu svých pedagogických názorů a znalostí získal Svoboda během svého působení v opatrovně na Hrádku. Kniha obsahuje „podrobné metodické pokyny pro rozvoj rozumové, mravní, estetické, pracovní a tělesné výchovy“⁷¹. Zabývá se také osobností učitele.⁷²

Malý čtenář se skládá ze dvou částí, přičemž v první se děti učí číst švabachem a ve druhé latinkou. Například k procvičování velkých písmen použil vlastní jména osob (*Adam*), názvy měst (*Asie*), národností (*Čech*) či měsíců. Svobodovo dílo pro předškolní děti, jímž se zabýval celý život, je dodnes významné.⁷³

V 19. století vznikl i nedokončený spis *Navedení k nejkratšímu způsobu naučení se všem v Evropě důležitým abecedám* pedagoga Karla Slavoje Amerlinga. Jednotlivá písme-

⁶⁹ Tamtéž, s. 21.

⁷⁰ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 22.

⁷¹ Tamtéž, s. 23.

⁷² Tamtéž, s. 23-24.

⁷³ Tamtéž, s. 24.

na zde originálně představuje čtenářům s cílem zlepšit nácvik čtení, např. *A přirovnává k rohatému dobytku, L je bič, T křížek*, apod.⁷⁴

Lindner a Hradecký ve svých dílech navazovali na Gedikeho metodu.⁷⁵ Lindner v *Knize maličkových* využíval 21 slov k nácviku čtení (např. *máma, osel, rak, Vít*, aj.). Lze říci, že zmíněná metoda ale neměla příliš široké uplatnění. K nácviku čtení a psaní významně přispěl na konci 19. století jednak rozvoj psychologie a jednak zvýšená odbornost učitelů, jež byla zajištěna učitelskými ústavami.⁷⁶

2.2.4 Vývoj ve 20. století (Doma a ve škole, U nás)

V prvních desetiletích dvacátého století, kdy byla definitivně odvržena herbartovská pedagogika s drezúrou žáků, k nám začaly pronikat nové didaktické systémy díky vzdělaným pedagogům, které kladně ovlivnily přístup k výuce počátečního čtení. Do popředí se dostávají texty inspirované životem v rodině, příběhy o dětech a zvířátkách či říkanky. Z metodického hlediska se nejvíce prosazuje analyticko-syntetická a globální metoda.⁷⁷

Slabikáře se hojně rozvíjeli zejména v první polovině 20. století. V našich školách se používalo několik různých knih elementárního čtení. Ve Státním nakladatelství vyšel *Slabikář pro školy obecné* od Jursy a Frumana, *Poupata* a *Studánka* Josefa Kožíška, o nichž podrobně pojednáme především ve čtvrté kapitole bakalářské práce, či Kubálekův slabikář *U nás*.⁷⁸

Josef Kubálek se zabýval především teoretickými základy výuky v elementární třídě. Soudil, že by měla být založena na psychologických základech. Jeho první slabikář *Doma* z roku 1915 byl zabaven tehdejšími úřady. O šest let později vyšel slabikář *U nás*, určený městským školám. Tento slabikář byl výsledkem Kubálkovi mnohaleté učitelské praxe a studia názorů našich i zahraničních elementaristů. Své znalosti rozvíjel také sběrem slabi-

⁷⁴ Tamtéž, s. 24-25.

⁷⁵ D. P. Gedike v knize *Kinderbuch zum ersten Unterricht im Lesen* uvedl nový způsob nácviku čtení – metodu celých slov. Místo dlouhých vět, jež ve své interlineární metodě uplatňoval J. J. Jacotot, použil vybraná slova, která obsahovala celou abecedu. Viz WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 25.

⁷⁶ Tamtéž, s. 24.

⁷⁷ MIKULENKOVÁ, Hana, et al. *Příručka k vyučování čtení, psaní a literatuře v prvním ročníku základní školy*. Olomouc: Prodos, 2004, s. 20.

⁷⁸ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 25.

kářů z různých zemí světa. Josef Kubálek označuje metodu psaní svých textů za metodu kombinovanou.⁷⁹

Na konci 20. let vyšla *První kniha* Vilmy Musilové, Václava Příhody a Františka Musila. Příhoda při pobytu ve Spojených státech našel velké odlišnosti v tamějším a českém způsobu vyučování. Začal propagovat globální metodu⁸⁰, která, jak jsem již výše uvedla, je založena na výuce čtení metodou celých myšlenek. Zmíněná metoda měla ale velké nároky na paměť žáků. Učitelé je během roku naučili číst 700 - 800 základních slov. Z toho vyplývá, že globální čtení podstatně omezuje slovník žáka. Lze souhlasit, že systém První knihy byl budován na vědeckém poznání a patří k nejlepším českým knihám elementárního čtení minulého století. Příhoda soudí, že zmíněnou metodou se dítě naučí číst již v průběhu 4 – 18 měsíců, zatímco ostatními metodami zhruba do tří let. První kniha obsahuje mimo jiné národní texty a národní pohádky. Největší zastoupení z básníků zde má Josef Václav Sládek. Články byly pečlivě vybírány s ohledem na přístupnost a zajímavost pro žáka. Globalisté věnovali rovněž pozornost frekvenci slov, jež se vyskytují ve zmíněném slabikáři.⁸¹ Největší zastoupení zde mají předložky, spojky a zájmena, dále slovesa a podstatná jména, která jsou dětem blízká (např. *chodit, hledat, babička, dveře*, atp.).

K důležitým elementaristům 20. století patřil rovněž František Jungbauer, jehož velkým vzorem a inspirací byl Josef Kožíšek. V roce 1919 přednesl na učitelské poradě referát na téma *Vyučování čtení v prvním školním roce* podle Kožíškových Poupat. Dokonce pak podle Poupat několik let učil. Jungbauer je autorem mnoha elementárních prací, ale největší pozornost směřovala k čítance *Doma a ve škole*⁸² z roku 1936. V této čítance se Jungbauer snažil přiblížit dětem tím, že do čítanky zařadil články, jejichž obsah jim byl blízký, například *Na zahrádce, Matka vaří, Po obědě*, atd. Obecně lze ale říci, že je tato čítanka zpracována na vysoké metodické úrovni, děti si podle ní rychle osvojovaly techniku čtení a psaní a rády podle čítanky pracovaly.

Jungbauer souhlasí s globální metodou a je toho názoru, že jeho čítanka *Doma a ve škole* může být využita zastánci této metody. Své dílo však napsal v návaznosti na práci Josefa Kožíška, s jehož teorií plně souhlasil.

⁷⁹ Tamtéž, s. 46-54.

⁸⁰ Globální metoda se rozšířila také v Evropě, např. v Belgii ji propagoval O. Decroly a ve Francii M. Rouquie. U nás se jí vcelku přiblížil Novák, Korejs a Tožička. V roce 1932 se na území dnešní ČR vyučovalo globální metodou na 196 školách. Viz Wagnerová, J. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 82.

⁸¹ Tamtéž, s. 55-82.

⁸² Příloha č. 3, přebal čítanky *Doma a ve škole*.

Můžeme říci, že František Jungbauer patří k vynikajícím znalcům elementárního čtení a svými pracemi se zapsal do dějin vývoje českého slabikáře.⁸³

Od roku 1954 se na školách učilo podle *Živé abecedy* a *Slabikáře*, přičemž hlavní autorkou byla Jarmila Hřebejková. K učebnicím byl vydán *Průvodce*. Autorský kolektiv vedl akademik Otokar Chlup. Autoři vyšli ze syntetické metody a principu uvědomělosti.

Hlavním úkolem *Živé abecedy* bylo seznámení s prvními písmeny, přičemž základní myšlenka byla převzata z díla Komenského. *Živá abeceda* obsahovala 5 samohlásek a 7 souhlásek. Je to vlastně pracovní učebnice, jejímž prostřednictvím se žáci připravují k vlastnímu čtení.

Na *Živou abecedu* navazuje *Slabikář*. Obsahuje základní učivo k dosažení dovednosti plynulého čtení a k porozumění slov jakékoli hláskové a slabičné struktury, pokud jsou žákům svým významem známá. Můžeme zde nalézt lidové pohádky, říkanky i básničky Františka Hrubína či povídky Václava Čtvrta.

Předností *Slabikáře* je důkladná logická propracovanost specifiky českého jazyka a pečlivý výběr slov. Za nedostatek můžeme považovat zdlouhavost a rozvleklost nácviku jednotlivých písmen. Srovnáme-li to s dílem Josefa Kožíška, jehož čtenáři již o Vánocích četli, tak podle *Slabikáře* Hřebejkové nácvik probíhá téměř celý školní rok.

Po listopadových událostech roku 1989 vydala Hřebejková upravené vydání *Slabikáře*, ale podle této učebnice se už téměř nevyučovalo. Poté se na pokyn ministerstva školství přestaly tyto slabikáře používat a byly postupně nahrazeny novými učebnicemi.⁸⁴

2.2.5 Současnost

Po změnách, které nastaly ve společnosti po roce 1989, se na trhu začalo objevovat nepřeborné množství slabikářů od různých autorů.

V roce 1990 vyšel již počtvrté *Ferdův slabikář* Ondřeje Sekory. Byl určen dětem od šesti let a sloužil spíše jako doplňková četba. Je dobře využitelný k vyučování čtení genetickou metodou.⁸⁵

⁸³ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 83-92.

⁸⁴ Tamtéž, s. 93-99.

⁸⁵ Tamtéž, s. 100.

Ve stejném roce vydal Jiří Gruša moderní slabikář *Máma, táta, já a Eda – Česká abeceda*, který v sobě spojoval Kožíškovo průpravné čtení a globální metodu a byl sestaven pro české děti, jež žijí se svými rodiči v zahraničí. Pro starší děti je ke slabikáři připojena *Malá čítanka*, ve které můžeme nalézt texty Františka Hrubína, Josefa Sládka, Jaroslava Seiferta a dalších významných autorů.⁸⁶

O dva roky později sestavil Jiří Žáček *Slabikář*⁸⁷, který ilustrovala Helena Zmatlíková, a Alena Ladová *Živou abecedu*. Živá abeceda navazuje na stejnojmennou čítanku Jarmily Hřebejkové. Autoři Slabikáře vycházejí ze zásady souběžného nácvičku tiskací a psací abecedy. Čtenáři si svoje dovednosti mohli upevnit v posledním oddílu čítanky, nazvaným *Moje první čítanka*, jež obsahuje zajímavé články, pohádky a hádanky.⁸⁸

V roce 1993 vyšel třídílný *Slabikář* Hany Vrbové a Blanky Janáčkové, dále *Český slabikář 1*, *Český slabikář 2* a *Otíkova čítanka* Pavla Šruta či *Písmenkové pohádky* Ladislava Horníka a Saši Vebrové.

Zatím jedinou knihou elementárního čtení, jež využívá genetickou a globální metodu, slabikář *Učíme se číst* Jarmily Wágnerové, který je rozdělen na dvě části, *Učíme se číst pohádky* a *Už umíme číst*.⁸⁹

V současnosti si mohou žáci vybrat z velkého počtu vydávaných slabikářů. Mezi nejvýznamnější z nich patří *Slabikář pro 1. ročník Základní školy* Hany Mühlhauserové a Jaromíry Svobodové, *Slabikář* Jiřího Žáčka a již zmíněná čítanka *Učíme se číst* Jarmily Wágnerové, jež nabízí jako jedinou odlišnou metodu nácvičku čtení.

⁸⁶ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 100.

⁸⁷ Příloha č. 4, přebal *Slabikáře*.

⁸⁸ Tamtéž, s. 102.

⁸⁹ Tamtéž, s. 104-107.

3. JOSEF KOŽÍŠEK

3.1 Pozadí doby

Novodobá česká pedagogická teorie má své počátky v národním obrození na přelomu 18. a 19. století. V době sice zpočátku neutěšeného stavu základního školství (tedy před zavedením reformy) se na českém venkově setkáváme s pokrokovým typem vlasteneckých učitelů. Ti se snažili pomáhat širokým lidovým vrstvám osvětovou prací a současně čelit silící germanizaci. Vlastenečtí učitelé postupně vystupují s požadavky na školskou reformu a lepší zabezpečení učitelstva.⁹⁰

Výrazným představitelem těchto buditelských snah první generace vlasteneckých učitelů byl pedagog a hudební skladatel Jakub Jan Ryba (1765-1815). Skládal písně, které jsou svědectvím o jeho splynutí s lidovým společenstvím. Z jeho hudebního díla je nejznámější *Česká mše vánoční*, jež měla premiéru v roce 1796.

Dalším reprezentantem první generace vlasteneckých učitelů byl iniciátor a dlouholetý redaktor prvního česky psaného časopisu o výchovných otázkách *Přítel mládeže* byl Josef Liboslav Ziegler (1782-1846) a kantor a hudebník Jan Nepomuk Filčík (1785-1837), který zavrhoval mechanické biflování a uplatňoval princip názornosti a přiměřenosti.⁹¹

S vážným pokusem o obecnější pedagogickou koncepci se můžeme setkat u vědce a univerzitního profesora Bernarda Bolzana (1781-1848). V roce 1838 napsal utopicko-sociální spis *O nejlepším státě*, kde vyzdvihuje úlohu rodinné výchovy, požaduje povinnou školní docházku do 14-15 let a zdůrazňuje široké věcné vzdělání.

Se vznikem prvních českých institucí pro předškolní výchovu je spjata činnost učitele Jana Vlastimíra Svobody (1800-1844), který vydal spis *Školka*, kde ve shodě s principy Jana Ámose Komenského aplikuje metody výchovně-vzdělávací práce v této nové instituci.⁹²

Mezi představitele první generace můžeme zařadit také Karla Slavoje Amerlinga (1807-1884), který zřídil v Praze národní vychovávací ústav Budeč a ústav pro mentálně

⁹⁰ JÚVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, s. 60.

⁹¹ JÚZL, Miloslav. *Základy pedagogiky*. Brno: IMS Brno, 2010, s. 146.

⁹² JÚVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, s. 60.

postížené děti Ernestinum. Podle Amerlinga má být výchova jedince všestranná, soustavná a ve shodě s Komenským orientovaná na všechny základní obory lidské činnosti.⁹³

Příslušníkem druhé generace vlastenecké generace byl například František Slaměník (1845-1919), který se zabýval studiem života a díla Jana Ámose Komenského a založil v Přerově jeho muzeum či první český profesor pedagogiky a filozofie Gustav Adolf Lindner (1828-1887). Lindner chtěl vybudovat institucionální základnu pro zkvalitnění vzdělávání učitelstva a vypracování didaktického pedagogického systému. K rozvoji sociální pedagogiky výrazně přispěl dílem *Pedagogika na základě nauky o vývoji přirozeném, kulturním a mravním*.⁹⁴

A právě k této druhé generaci vlasteneckých pokrokových učitelů, jež působí veřejně od přelomu 19. a 20. století a hlásící se k pedagogickému dědictví Jana Ámose Komenského, patří pedagog a básník Josef Kožíšek.⁹⁵

3.2 Život

Josef Kožíšek⁹⁶ se narodil v Lužanech u Přeštic 6. července v roce 1861 jako syn rolníka. Absolvoval reálné gymnázium v Plzni a učitelský ústav v Příbrami.

Vyučoval v Měčíně, Třeboraticích, Klecanech u Prahy či v Zápech u Brandýsa nad Labem. V Klecanech se oženil s Marií Tichou, bývalou žačkou Václava Beneše Třebízského.⁹⁷ Po několika letech se jim narodila dcera Jarmila.

V Zápech u Brandýsa se již jako zkušený pedagog zasloužil o rozvoj vzdělání, když přednášel zdejším obyvatelům, založil hospodářské družstvo či nechal postavit novou školní budovu.⁹⁸ Podrobné informace o pedagogické činnosti Josefa Kožíška v této obci můžeme nalézt v knize *Paměti škol okresu karlínského* z roku 1898.⁹⁹

Lze říci, že Kožíšek byl v obci vůdcem i rádcem. Učil občany sázet ovocné stromy, pomáhal jim psát různé žádosti na úřady a vytvořil ze Záp kulturní centrum, kam dojížděli

⁹³ JŮZL, Miloslav. *Základy pedagogiky*. Brno: IMS Brno, 2010, s. 149-150.

⁹⁴ Tamtéž, s. 150.

⁹⁵ Tamtéž, s. 151.

⁹⁶ Příloha č. 5, portrét Josefa Kožíška.

⁹⁷ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 26.

⁹⁸ HILČR, Jindřich. [Josef Kožíšek]. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1934.

⁹⁹ *Paměti škol okresu Karlínského*. Praha: C. k. okresní školní rada., 1898, 679 s.

učitelé z celého okolí. Rovněž pořádal divadelní představení a půjčoval knihy ze své vlastní knihovny. V stavovské organizaci jako člen a předseda jednoty tlumočil přání učitelů v okresní školní a byl spoluzakladatelem učitelského knihkupectví a nakladatelství Dědictví Komenského. Kožíšek upoutával obyvatele svým nevtrávně působivým řečnickým uměním a brzy se stal mluvčím učitelů na mnoha manifestacích. Této lidovýchovné práci zůstal věrný až do konce života.¹⁰⁰

Po mnoha letech ve svém listě místní školní radě v Zápech napsal: „*Stává se často, že učitel působí v jedné obci celé čtvrtstoletí, ale je jistě málo tak šťastných učitelů, aby za celou tu dobu měli vzpomínky jenom krásné a jasné, nezkalené jakoukoli upomínkou rušivou. Mezi takové šťastné učitele počítám se i já, neboť mé vzpomínky na Zápy, ať je probírám, jak probírám, jsou a zůstanou jen vzpomínkami utěšenými. V Zápech prožil jsem nejlepší léta svého lidského a učitelského života. A že takovými byla, přičítám na prvním místě přátelskému poměru, jaký byl mezi občanstvem a učitelstvem, jakož i klidnému soužití všech vrstev obyvatelstva...*“¹⁰¹.

V roce 1916, tedy v době první světové války, byl Kožíšek obviněn z protistátního jednání, když mu došel dopis z Holandska od učitele Vojtěcha Beneše, bratra pozdějšího prezidenta Edvarda Beneše. Poté musel nuceně odejít učit do Horní Nové Vsi. Kromě pedagogické práce získává Kožíšek funkci v zásobovací komisi.¹⁰²:

„*Tenkrát všechny potraviny se vydávaly jen na poukázky a tu Kožíšek podle vlastních slov občanů hornonovoveských osvědčil se jako pravý dobrodinec, který slovy a skutky mírnil hlad a bídu jejich. Laskavými slovy a vlídným úsměvem utišoval bolesti rodičů starostlivých o jejich syna na frontě, přidáváním poukázek na brambory zmenšoval jejich starosti o živobytí. Nedbal přitom na sebe, že vydává se nebezpečí trestního stíhání.*“¹⁰³

V roce 1920 se stal správcem a později ředitelem literárního oddělení Státního nakladatelství v Praze.¹⁰⁴

Právě učitelství, studium evropských slabikářů i znalost teorie pedagogiky a psychologie jej vedly k realizaci nové koncepce čítanek pro základní školy a k úpravě školní

¹⁰⁰ KOŽÍŠEK, Josef. Život a dílo: k 100. výročí narození. In: *Obec Lužany: Josef Kožíšek* [online]. 5. 3. 2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z:

< <http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/>>.

¹⁰¹ Tamtéž.

¹⁰² KOŽÍŠEK, Josef. Život a dílo: k 100. výročí narození. In: *Obec Lužany: Josef Kožíšek* [online]. 5. 3. 2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z:

< <http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/>>.

¹⁰³ Tamtéž.

¹⁰⁴ *Josef Kožíšek 1861 – 1961*. Plzeň: ONV Plzeň-jih, 1961, s. 2.

četby. Dá se říci, že tato činnost, při níž rozvinul své znalosti o dětech, ho v 80. letech přivedla k tvorbě poezie pro děti.¹⁰⁵

Prispíval do časopisů Ruch, Budečská zahrada, Pedagogické rozhledy, Malý čtenář, Květy mládeže, Lístky a poupata, Komenský či Úhor.¹⁰⁶

Josef Kožíšek zemřel v den svých dvaasedmdesátých narozenin.

3.3 Beletristická díla

„*Polámal se mraveneček, ví to celá obora...*“ Kdo by neznal oblíbenou básničku Josefa Kožíška? Tento autor začal psát básně již jako student do různých časopisů pro děti a mládež. Jeho literární tvorba vyrůstala s životní realitou dítěte, ze znalosti jeho mentality, zájmů a potřeb. Ve svých básních akceptoval základní atmosféru lidové poezie, i některé její formy (např. píseň či říkadla). Usiloval jednak o to, aby verše zněly dítěti svou fonetickou, rytmičkou i obrazovou skladbou, a jednak, aby mu byly blízké látkově.¹⁰⁷ Používal jednoduchý a srozumitelný verš.

Nejčastějším tématem jeho básní je *matka* (symbol něhy a srdce), *otec* (symbol pracovitosti a síly), *zvíře* (symbol věrného přítele dětí) a *květina* (symbol přírody).¹⁰⁸

Tento autor ve svých sbírkách rovněž využil didaktickou stránku poezie. Zvláštním rysem jeho děl je časté uplatnění lyrického a epického podání nebo tvoří humorné veršované vyprávění ze zvířecího světa a z přírody s pohádkovým motivem.¹⁰⁹

Kožíška v tvorbě nejvíce inspirovala jeho rodná ves. Především ve svých dílech vzpomínal na různé postavy z vesnice (například *Babička z Bolkova*).¹¹⁰ Lze říci, že „*ze zvláštním porozuměním chápal Kožíšek osudy ubohých lidí i v jiných prostředích a nasbí-*

¹⁰⁵ CHALOUPKA, Otakar. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. Praha: Albatros, 1984, s. 43.

¹⁰⁶ Tamtéž.

¹⁰⁷ CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 203.

¹⁰⁸ JUNGBAUER, František. *Josef Kožíšek, básník - učitel*. Praha: Státní nakladatelství, 1938.

¹⁰⁹ *Josef Kožíšek: 6. 7. 1861 - 6. 7. 1933 : personální bibliografie*. Otrokovice: Knihovna JKP ROH, 1983, s. 9.

¹¹⁰ KOŽÍŠEK, Josef. Život a dílo: k 100. výročí narození. In: *Obec Lužany: Josef Kožíšek* [online]. 5. 3. 2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z:

< <http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/>>.

ral si tak mnoho podnětů k myšlení a cítění z pohledů na lidskou bídu. Z této myšlenkové i citové sféry povstala i nejdleší Kožíškova próza – *Děti z boudy*“¹¹¹.

Další zdroj inspirace nacházel ve svém vlastním životě. Například ve sbírce *Jiskry a plamínky* z roku 1893 vzpomíná na syna Jaroslava, který několik dní po narození zemřel, verši¹¹²:

*Jaroušku náš, zlaté dítě,
Tiše spinkej u babičky.
Tobě dal Bůh celé nebe,
a nám – klíček od rakvičky.*¹¹³

Josef Kožíšek psal rovněž drobné povídky (*Doma i na sluníčku*), básnické sbírky (*Oku i srdéčku, Deset kořat batolat, Veselé táčky, Krakonošův dar*), a soubory básní i povídek (*Jiskry a plamínky, Chudobky u cest*). Později byly vydány tři výběry z jeho tvorby (*Na výsluní, U krbu a Děti z boudy*).

Lze říci, že Josef Kožíšek je osobnost, jež tvoří spolu s Karlem Václavem Raisem a Josefem Václavem Sládkem trojici, která rozhodující mírou přispěla ke konstituování naší novodobé dětské literatury. Kožíškův přínos literatury a zásadní názory na místo četby v rozvoji dítěte mají dodnes svou podnětnost.¹¹⁴

3.4 Pedagogická díla

Můžeme říci, že Kožíškova básnická tvorba měla vliv i na jeho pedagogické práce. To lze usoudit již z názvů jeho čítanek – *Poupata a Studánka*. Při tvorbě čítanek tedy Kožíšek vycházel z bohatých zkušeností učitele i básníka.¹¹⁵

V jedné ze svých prvních přednášek Kožíšek hovoří o tom, že do roku 1849 bylo vzdělání učitelů u nás na velmi nízké úrovni. Mírné zlepšení situace přineslo zřízení

¹¹¹ Tamtéž.

¹¹² KOŽÍŠEK, Josef. Život a dílo: k 100. výročí narození. In: *Obec Lužany: Josef Kožíšek* [online]. 5. 3. 2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z:

< <http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/>>.

¹¹³ KOŽÍŠEK, Josef. *Jiskry a plamínky: básně a povídky pro útlý věk*. Praha: A. Hynek, 1893, s. 5.

¹¹⁴ ¹¹⁴ CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 203.

¹¹⁵ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 27.

učitelských ústavů. Zde se ale vyučovalo příliš mnoho předmětů, což snižovalo jejich kvalitu a možnost studovat jednotlivé disciplíny do hloubky. Podle Kožíška byl na konci 19. století kladen důraz především na sebevzdělávání, což je sice důležité, ale rozhodně by mělo být doplněno vyšším institucionálním vzděláním budoucích pedagogů.¹¹⁶ Kožíšek tedy zastává názor, že „čím vzdělanější má být lid, tím vzdělanější musí být jeho učitelstvo“¹¹⁷.

Podle Kožíška je významnou metodou dalšího rozvoje elementárního čtení experiment, což popsal v roce 1913 ve svých *Rozpravách o čtení elementárním*. Podle jeho názoru může výuku zlepšit jen vědecká připravenost učitelů.¹¹⁸ Rovněž se zde zamýšlí nad účelem obrázků ve slabikářích, přičemž podle něj by měly být ilustrace ozdobou knihy, která slouží k nastínění děje nebo situace či jako pomůcka k poznání hlásky nebo slabiky, a která se opírá o individuální zájmy dítěte.¹¹⁹

Během své učitelské práce se aktivně podílel na spolkovém životě českého učitelstva, aktivně zasahoval do pojetí vyučování zejména mateřskému jazyku na nejnižším školním stupni, a to jak svými články, úvahami a pedagogickými zkušenostmi, tak autorstvím slabikářů a čítanek.¹²⁰

Vydání čítanky Poupata připravoval téměř dvacet let. Tuto dobu využil ke studiu vyučovacích metod u jiných národů: německého a anglického, amerického, severovýchodních států a jiných národů. Kožíšek novou metodu studoval nejen literárně, ale i prakticky, tedy ve škole. Na jeho podnět tuto metodu několik škol zkusilo, přičemž pokusy dopadly velmi dobře. Kromě toho pořádal na toto téma mnoho přednášek po celých Čechách. Ačkoli nová metoda znamenala velký převrat v učení, byla jednomyslně schválena pro všechny školy.¹²¹

O rok později vydává Josef Kožíšek *Počátky čtení*, metodický průvodce čítankou malých Poupata. Zde uvedl hlubokou analýzu a syntézu svých záměrů, které se projeví v jeho genetické metodě.¹²²

¹¹⁶ KOŽÍŠEK, Josef. Dvě přednášky o vyšším vzdělání učitelstva. Praha: Čas, 1907, s. 14-22.

¹¹⁷ Tamtéž, s. 23.

¹¹⁸ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 27.

¹¹⁹ KOŽÍŠEK, Josef. *Rozpravy o čtení elementárním*. Praha: Dědictví Komenského, 1913, s. 4-19.

¹²⁰ CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 200.

¹²¹ KOŽÍŠEK, Josef. Život a dílo: k 100. výročí narození. In: *Obec Lužany: Josef Kožíšek* [online]. 5. 3. 2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z:

<<http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/>>.

¹²² WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 27.

Zmíněná příručka není určena pro doslovné kopírování, ale spíše výzvou, aby pedagogové učili podobně. Ve výuce Kožíška se přestal uplatňovat tvrdý autoritativní přístup a začíná vládnout spíše otcovské zacházení s dítětem. Svými vyučovacími metodami vnesl pohodu i do rodinného prostředí.¹²³

V roce 1919 napsal s přítelem Josefem Tůmou první dva díly čítanky *Ráno* pro 2. a 3. třídu obecných škol. Ve vydávání těchto čítanek později s Tůmou pokračoval až do osmé třídy.¹²⁴

Poté Kožíšek vytvořil slovensky psaný slabikář *Velký čitateľ*, který je určen pro ngramotné dospělé. Hlavním motivem jeho vzniku bylo zjištění, že se děti i dospělí doposud učili číst pomocí stejných slabikářů. Tento stav je podle něj nevyhovující, jelikož dospělí mají pro nácvik dovednosti čtení jiné předpoklady, dispozice i cíle učení. Ve stejném roce k němu vydává *Průvodce ke slabikáři pro lid*.¹²⁵

Ke své další čítance *Studánka* vydal *Několik metodických poznámek*, v nichž vysvětluje, proč v této čítance překvapivě připouští syntetické slabiky.

Závěrem můžeme tedy říci, že ke Kožíškovým prioritám patří především zkoumání dětské vnímavosti, k níž přistupoval s citlivostí a porozuměním, radost dětí z poezie, vyprávění pohádek a recitování veršů. Rovněž neustále studoval psychologii a pedagogiku, významně přispěl k reformě učitelského vzdělání, studoval tvorbu evropských slabikářů a analyzoval bohaté zkušenosti elementaristů.¹²⁶

¹²³ JUNGBAUER, František. Josef Kožíšek, básník - učitel. Praha: Státní nakladatelství, 1938, s. 27.

¹²⁴ KOŽÍŠEK, Josef. Život a dílo: k 100. výročí narození. In: *Obec Lužany: Josef Kožíšek* [online]. 5. 3. 2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z:

< <http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/> >.

¹²⁵ KOŽÍŠEK, Josef. *Průvodce ke slabikáři pro lid*. Praha, 1921, s. 3-5.

¹²⁶ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 27.

4. UČEBNICE ELEMENTÁRNÍHO ČTENÍ A GENETICKÁ METODA JOSEFA KOŽÍŠKA

Jak již vyplynulo z předchozích kapitol, Josef Kožíšek je tvůrcem genetické metody (dále jen GM) nácviku čtení. Název této metody vznikl z Kožíškova požadavku, aby dítě, které se učí číst, prošlo stejnou genezí jako lidstvo.¹²⁷ Kožíšek vlastně vycházel z myšlenky, že „*dříve, než čteme, musel někdo psát, a dříve než psal, určil si myšlenku, kterou chtěl vyjádřit graficky. Původním faktem je myšlenka, faktem následným je její záznam a faktem konečným čtení cizí myšlenky*“¹²⁸.

Můžeme říci, že tato metoda, která je některými autory nepřesně nazývána jako zapisovací, je určitým vyvrcholením syntetických metod a zároveň přechodem ke globální metodě.¹²⁹ Na českých školách byla využívána zhruba do poloviny 20. století, kdy převládla analyticko-syntetická metoda (dále jen ASM) nácviku čtení, jež si dodnes drží své dominantní postavení.

Přestože by se tedy mohlo zdát, že je ASM užitečnější a jednodušší, GM má proti ní několik zásadních výhod.

Nejprve můžeme uvést fakt, že zatímco u ASM děti nejprve skládají z hlásek slabiku a teprve skládáním slabik vzniká slovo (např. $K - O = KO$, $Z - A = ZA$, $KO + ZA = KOZA$), u GM čtou po hláskách celé slovo najednou, tedy neslabikují (např. $K - O - Z - A = KOZA$).¹³⁰

Další předností GM je, že se žáci učí nejdříve jen velká tiskací písmena (na rozdíl od ASM, kde se vyučují již od počátku čtyři tvary písmen – tedy velká a malá psací a velká a malá tiskací písmena). Výhodou GM jsou rovněž zhruba čtyřměsíční uvolňovací cviky před psaním, přičemž u ASM je tato doba zkrácena na tři týdny až jeden měsíc.¹³¹

Nesporným kladem GM je čtení s porozuměním již od počátku, na rozdíl od ASM, kde dlouho trvá, než jsou děti schopny číst smysluplné texty. Velkou motivací GM je fakt,

¹²⁷ WILDOVÁ, Radka, et al. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, s. 19.

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Jak naučit číst podle genetické metody*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996, s. 6.

¹³⁰ Genetická metoda čtení. In: *Daltonská výuka v II. C.* [online], 2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z: <<http://www.komen1.estranky.cz/clanky/predmety/cteni/1.-rocnik/geneticka-metoda-cteni.html>>.

¹³¹ Tamtéž.

že děti čtou velmi brzy, jsou samostatnější, samy si zapisují úkoly a podepisují práce. U ASM se děti musí více spolehnout na pomoc učitele, který tyto úkony provádí za ně.¹³²

Naopak nevýhodou GM je, že ještě není příliš rozšířená (učí se zhruba na 20% škol) a při přestupu na jinou školu během 1. ročníku mohou nastat potíže, dále můžeme uvést malý výběr učebnic a v neposlední řadě může dětem působit problémy čtení neznámých a delších slov, s nimiž se již od počátku setkávají (např. *vesnice*).¹³³

Odpůrci této metody často poukazovali na to, že psaní nenastupuje souběžně se čtením a přitom se odvolávali na Jana Ámose Komenského, který byl zastáncem metody čtení psaním.¹³⁴

Kožíšek rozpracoval všechny zákonitosti a postupy GM ve svých pedagogických studiích. Lze říci, že mezi nejvýznamnější z nich patří metodický průvodce *Počátky čtení*, který představuje pro pedagogy nejen návod, jak žáky naučit číst podle jeho čítanek, ale rovněž pojmenovává další důležité okolnosti, jež jsou pro nácvik této dovednosti podstatné a užitečné.

Podle autora by se děti měly učit číst několik prvních týdnů bez slabikáře. Toto období by mělo být založeno na bezprostředním styku učitele a jeho žáků a vzájemné interakci. Učení se čtení by mělo dětem působit radost, jelikož je „*důležitou pružinou tělesného i duševního vývoje*“¹³⁵, dodává jim energii a dokáže probudit zájem o danou problematiku.¹³⁶

Kožíšek usuzuje, že dítě, které přichází do školy (tedy mezi 6-7 lety) má vysokou míru fantazie a dominantní postavení zaujímá hra. A právě když pozoruje pedagog dítě při této činnosti, dozví se hodně informací o tom, z jaké rodiny pochází (zda jim rodiče věnují pozornost, jaké mají vztahy se sourozenci, jestli umí spolupracovat a prohrávat, atd.).¹³⁷

Rodina je místem pestrých a různorodých činností, které dítě provádí nahodile a bez omezení. Naproti tomu škola je centrem hromadné práce, která vyžaduje kázeň,

¹³² Tamtéž.

¹³³ Tamtéž.

¹³⁴ FRÜHAUFOVÁ, Věra, et al. *Vybrané pedagogické a psychologické problémy výuky elementárního čtení a psaní: pro posluchače učitelství pro 1. Stupeň základní školy*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1991, s. 8.

¹³⁵ KOŽÍŠEK, Josef. *Počátky čtení: metodický průvodce čítankou malých „Poupata“*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, s. 9.

¹³⁶ Tamtéž, s. 3-10.

¹³⁷ Tamtéž, s. 12-14.

pořádek a omezuje dítě ve volnosti. Proto Kožíšek navrhuje, aby bylo v prvních dnech vyučování kratší a dítě si tedy na školní režim zvykalo pomalu a opatrně.¹³⁸

První školní dny děti tráví kreslením příběhů ze svého života (například pár čárkami znázorní ohniček), takhle vyjadřuje myšlenky a pak užívá čtení následné (když učitel vypráví, co je na obrázku). Kožíšek již tento proces nazývá čtením. Samozřejmě si ale uvědomuje, že jde o primitivní čtení v omezeném rozsahu, jež slouží pouze k reprodukci vzpomínek žáka. Z toho vyplývá, že dítě by mělo být nejdříve zapisovatelem (myšlenku graficky zaznamená) a poté postupně přejít k funkci čtenáře (následně ji z obrázku přečte).¹³⁹

Josef Kožíšek také upozorňuje, že nelze používat stejné slabikáře u různých národů (český jazyk má díky převaze fonetického pravopisu větší předpoklady pro hláskové čtení než například jazyk anglický).¹⁴⁰

Autor dělí svoje slabikáře na dva oddíly, čtení průpravné a čtení hláskové. Lze říci, že zatímco průpravné čtení se opírá o schopnosti a zkušenosti, které se v dítěti rozvinuly přirozeným tělesným a duševním vývojem a které si přináší již z domova, hláskové čtení se opírá o vědomosti a dovednosti, kterým se dítě učí teprve ve škole. Průpravné čtení, jež trvá zhruba 6-8 týdnů, je založeno na jednoduchých úkolech, které dítě bez potíží zvládne. Hlavním cílem je vyvolat důvěru ve vlastní síly, lásku k práci a radost z učení. Toto čtení je tedy jistým vývojovým stupněm k hláskovému čtení. K němu se přistupuje ve chvíli, kdy žák dokáže izolovat náslovnou hlásku a určit pořadí hlásek ve slabice.¹⁴¹

Josef Kožíšek je tedy tvůrcem genetické metody, jejíž zákonitosti zaznamenal a podrobně charakterizoval nejen v mnoha teoretických studiích, ale především podle ní vytvořil dvě originální, pozoruhodné a čtenářsky přitažlivé čítanky.

¹³⁸ Tamtéž, s. 14-18.

¹³⁹ KOŽÍŠEK, Josef. *Počátky čtení: metodický průvodce čítankou malých „Poupata“*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, s. 21-38.

¹⁴⁰ Tamtéž, s. 39-40.

¹⁴¹ Tamtéž, s. 41-43.

4.1 Poupata pro školy městské

*Poupata*¹⁴² poprvé vyšla v roce 1913 a ilustroval je známý český malíř Alois Mudruška. Čítanka má 128 stran a skládá se ze šesti částí, přičemž každá z nich má svoji funkci a cíl.

V první části můžeme nalézt dva obrázky k říkance *Zajíc seče otavu, liška pohrabuje, komár na vůz nakládá, muška sešlapuje*¹⁴³. Zde se žáci seznamují se šesti samohláskami krátkými, čtyřmi samohláskami dlouhými a s jedenácti souhláskami. Tento originální vstup umožňuje žákům pochopit, že čtením získáváme nové informace, což jejich zájem posiluje.¹⁴⁴

Další oddíl věnoval Kožíšek nácvičku velké tiskací abecedy. Je možno zde například najít článek:

U SALAČŮ ZABÍJELI. ZVALI NÁS NA BESEDU. TETA SE TOČÍ U KAMEN.
PAN SALAČ ČEKÁ NA NÁS. VEDE NÁS KE STOLU. NA STOLE MÍSY, PEKÁČE,
MASO, ČAJ A KOLÁČE. JÍME, PIJEME, POVÍDÁME. PAN SALAČ SE USMÍVÁ.
O JÉ! TO MÁME ČASY.¹⁴⁵

Z citovaného úseku vyplývá, že autor podřizoval text didaktickým cílům. Šlo mu především o frekvenci písmen a nácvičku velké tiskací abecedy. Uvedený článek slouží k nacvičení nového písmene Č.¹⁴⁶

Třetí část slouží k nácvičku malé tiskací abecedy. Kožíšek používá jednoduché věty a procvičuje slovesa (např. *dědeček sázel, Jeníček běžel*).¹⁴⁷

Další kapitola obsahuje krátké příběhy psané malým i velkým psacím písmem. Kožíšek věnuje pozornost frekvenci těchto písmen a jejich opakování. Snaží se, aby měli žáci dostatek textů jako předlohu k rozvoji psaní. V závěru můžeme nalézt pohádku *O Kulihráškovi*, rozdělenou na tři části.¹⁴⁸

Pátý oddíl s názvem *Ze světa malých* se skládá z nejrůznějších básní známých autorů poezie pro děti (např. Josef Václav Sládek, Josef Krušina, atd.).

¹⁴² Příloha č. 6, přebal čítanky *Poupata*.

¹⁴³ Příloha č. 7, úvodní ilustrovaná báseň z čítanky *Poupata*.

¹⁴⁴ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 27.

¹⁴⁵ KOŽÍŠEK, Josef. *Poupata: čítanka malých*. Praha: Státní nakladatelství, 1925, s. 32.

¹⁴⁶ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, s. 28.

¹⁴⁷ Tamtéž.

¹⁴⁸ Tamtéž, s. 29.

Čítanku uzavírá kapitola *Babiččin koutek*, v němž můžeme nalézt pět známých lidových pohádek (např. *O poslušných kůzlátkách*), které slouží k posílení čtenářské dovednosti. Kožíšek si totiž velmi dobře uvědomoval roli pohádky pro dětský svět, rozlišování dobra a zla a výchovu.¹⁴⁹

Pro získání jasnější představy o nácviku čtení podle Josefa Kožíška jsou součástí této práce podrobné učební osnovy pro první třídu z roku 1937, jež jsou sestavené podle čítanky Poupata.¹⁵⁰

Zde jsou u každého měsíce školního roku pečlivě rozpracovány úkoly, podle nichž by se měl pedagog při práci s dětmi řídit. Jedná se o různé hry, fonetická cvičení, diktáty, mechanická cvičení, atd., jež jsou doplněny odkazy na stránky jednak v čítance Poupata, a jednak v útlé brožuře *Listy k Poupatům*, které autor sepsal především pro rozšíření a oživení nácviku dovednosti čtení.

Jak již bylo výše řečeno, autor v čítankách důsledně rozlišuje čtení průpravné a čtení následné. Při průpravném čtení v Poupatech vycházel z různých situací, např. na louce, na dvoře či v kuchyni, popisoval dětskou zábavu, hry, atd. Svět dětí jim tedy přibližoval jednak svými básničkami a povídkami, a jednak tvorbou Josefa Václava Sládka (*Lesní studánka*), Pavla Suly (*Skřivani*), Josefa Krušiny (*Jeníčkova nehoda*) či Oldřicha Novotného (*Třešeň*) a nezapomínal ani na pohádky Františka Bartoše a národní písně a říkadla.¹⁵¹

4.2 Studánka pro školy venkovské

Ve *Studánce* Kožíšek navázal na českou tradici čítanek pro nižší školství, jejichž podstatným rysem byl vztah k živé dětské četbě.¹⁵² Tato čítanka vyšla v roce 1924 a byla určena pro venkovské školy. Podnětem k jejímu názvu se stala báseň *Lesní studánka* Josefa Václava Sládka. Stejně jako Poupata má menší rozsah, 125 stran.¹⁵³

Čítanka Studánka se skládá z pěti částí. V prvním oddílu, který se zabývá průpravným čtením, nalezneme na rozdíl od Poupata více prvoučných obrázků. Podle Kožíška si

¹⁴⁹ Tamtéž.

¹⁵⁰ Příloha č. 8, učební osnovy podle čítanky Poupata.

¹⁵¹ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 29.

¹⁵² CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 201.

¹⁵³ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 42.

tyto ilustrace můžeme spojit se znalostmi z prvouky (např. 1. obrázek představuje *pastvu*). Všechny úvodní obrázky se vztahují k výjevům v přírodě a v hospodářství (např. *orba*). Autor doporučuje probrat tato témata nejdříve v prvouce, jelikož pro děti je pak jednodušší orientovat se v textu, který vyjadřuje známé myšlenky.¹⁵⁴

Kožíšek to potvrzuje slovy: „*žízeň po smyslu čteného je to nejcennější, co chceme u čtenářů vypěstovati a co je vlastně obsahem a účelem čtenářského umění*“¹⁵⁵.

V částech *Malá a velká písmena* se autor opět věnuje především tématům, jež jsou žákům z venkovského prostředí blízká a srozumitelná, přičemž obsah probírané látky koresponduje s ročními obdobími, svátky a zvyky, které jsou v době, kdy se o nich dítě učí a případně čte, aktuální.

Například na podzim, tedy na začátku školního roku, probírá pedagog s žáky senoseč či česání ovoce, pak přichází na řadu Mikuláš, Vánoce a zimní večery strávené malováním, dále pokračuje obdobím jara, pasením koz, atd.

Čtvrtý oddíl s názvem *Písmo psané* obsahuje nejrůznější říkadla a hádanky, jež jsou napsané psacím písmem.

Poslední část *Čítanka* obsahuje především ukolébavky, pohádky (např. *Jiřík a mravenci*, *O mlýnku se zlatou klikou*) i básně, přičemž jedna z nich je věnována prezidentu Masarykovi, kterého si Kožíšek velmi vážil a obdivoval ho, a je doplněna fotografií, na které je vyobrazen s dětmi v náručí.

Ve Studánce dochází ke spojování hlásek za pomoci metody normálních slabik. Z tohoto důvodu musí Kožíšek reagovat na časopisecké články, které označily zmíněnou čítanku jako návrat ke starším metodám a slevuje tím tedy z revoluce, kterou rozpoutal Poupaty. Tuto situaci dokonale rozebral Jungbauer v příručce *Život ve třídě elementární*. Kožíšek odmítá názory, že není věrný své metodě, pouze ve Studánce připouští i metodu normálních slabik.¹⁵⁶

Genetická metoda totiž není jen to, co můžeme nalézt ve slabikáři, ale jedná se hlavně o oživení práce učitele, tedy zájem o zvukovou skladbu slov, soustavu fonetických cviků, výhody napsávání, čtení následné, důraz na oduševnělé čtení, přemístění metodického propracování ze slabikáře do přímého vyučování, hygiena čtení a psaní, aktivní sou-

¹⁵⁴ KOŽÍŠEK, Josef. *Několik metodických poznámek o čítance malých „Studánka“*. Praha: Státní nakladatelství, 1926, s. 3-12

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 19.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 27-28.

činnost dítěte a spojení učení se životem. Z toho vyplývá, že tato metoda nemůže být do-
podrobna popsána ve slabikáři, jelikož v praxi tvoří metodu především osobnost učitele.¹⁵⁷

4.3 Pokračovatelé Kožíška

Prvním významným pokračovatelem Josefa Kožíška byl František Jungbauer. Něko-
lik let po vydání *Poupat*, začal Jungbauer podle této čítanky učit. Všechny svoje poznatky
shrnul do obsáhlého spisu *Život ve třídě elementární*, čímž vlastně přispěl k pochopení a
rozšíření *Poupat*. Zde se věnoval událostem ve škole od prvního do posledního dne prvního
ročníku, o čem hovořil s žáky, jaké hry hráli, co dělali v jednotlivých předmětech, atd.
Zabýval se rovněž vztahem rodiny a školy, prosazuje jejich vzájemnou provázanost a pod-
poru.¹⁵⁸

Důležité je upozornit na fakt, že Jungbauer ve své práci nekopíruje *Poupata*, ale učí
svoje žáky v duchu Kožíškových Počátků čtení.

O nácvičce čtení podle Kožíškovy čítanky Jungbauer rovněž přednášel, například
v okresní učitelské poradě v Humpolci roku 1919, kde označil *Poupata* za knihu radosti.¹⁵⁹

Současným nejvýznačnějším propagátorem Kožíškovy metody je Jarmila Wagne-
rová, podle níž je genetická metoda cesta, po které bychom měli vykročit do 21. století a
navázat tak na první polovinu minulého století.¹⁶⁰

Tato autorka učinila ve školním roce 1995/1996 experiment schválený MŠMT,
při kterém se učili žáci v první třídě náhodně vybrané základní školy v Plzni čist
podle genetické metody. Wagnerová přitom tuto metodu samozřejmě upravila, jelikož si
byla vědoma toho, že dnes (tedy v době, kdy je lingvistika, pedagogika i psychologie
na vysoké úrovni) nelze učit žáky stejně, jako na počátku 20. století. Lze rovněž předpo-
kládat i jistý posun ve vývoji dítěte.¹⁶¹

¹⁵⁷ ¹⁵⁷ KOŽÍŠEK, Josef. *Několik metodických poznámek o čítance malých „Studánka“*. Praha: Státní naklada-
telství, 1926, s. 29.

¹⁵⁸ JUNGBAUER, František. *Život ve třídě elementární*. Humpolec: Učitelská jednota Budeč, 1923, s. 5–23.

¹⁵⁹ JUNGBAUER, František. *Vyučování čtení v 1. školním roce podle Kožíškových „Poupat“*. Praha: Státní
nakladatelství, 1934, s. 3 – 5.

¹⁶⁰ WILDOVÁ, Radka, et al. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita
Karlova, 2002, s. 19.

¹⁶¹ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Jak naučit číst podle genetické metody*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996,
s. 15–20.

Podle autorky se děti učí číst analyticko-syntetickou metodou mnohem pomaleji a mnohdy díky slabikování textům ani nerozumí. Kvůli experimentu vydala Wagnerová čítanku *Učíme se číst pohádky*. Obsah učebnice byl zaměřen na pohádky, jež jsou dětem blízké. Aby učitel dosáhl co nejlepších výsledků, měl by se opřít o psychologické zákonitosti učení, konkrétně o zákon motivace (podle Kožíška je nejvýznamnějším motivem radost z učení), cviku (dovednost čtení se rozvíjí především cvičením), transfer (děti se nejdříve učí číst velkou tiskací abecedou a díky transferu si rychle dovedou osvojit i malou abecedu) a samozřejmě zákon opakování.¹⁶²

Podle Wagnerové je rovněž důležité používat diagnostické prověrky (alespoň tři během 1. ročníku), které slouží učitelům jako prostředek kontroly dosažených cílů a informuje o tom, v čem žáci chybují a co je třeba ještě docvičit.¹⁶³

Dnes tuto metodu s úspěchem využívá i několik základních škol v České republice, například ZŠ Dr. Miroslava Tyrše v Hrdějovicích, Jungmannova ZŠ v Berouně, Praktická škola v Kolíně, ZŠ Proboštov, ZŠ Hustopeče nad Bečvou, ZŠ Nové město na Moravě a mnohé další.

Všechny tyto školy se shodují v tom, že děti i rodiče jsou s touto metodou velmi spokojeni, výuka čtení je pro žáky příjemná a zábavná a mají vysokou úroveň čtenářských dovedností. Na druhé straně přihlížejí k individuálním potřebám žáků a uvědomují si, že každému dítěti může vyhovovat jiná metoda.

4.4 Přínos autora pro sociální pedagogiku

Jak již vyplynulo z předchozího oddílu, Josef Kožíšek byl vynikající pedagog, který rozuměl dětem, zajímali ho jejich problémy a snažil se jim pomoci překonávat překážky, které s sebou přináší první ročník školní docházky. A to všechno přesto, nebo právě proto, že jeho vlastní děti potkal tragický osud – syn Jaroslav zemřel již jako novorozenec a dcera Jarmila v průběhu studií těžce onemocněla.

Blahoslav Kraus charakterizuje sociální pedagogiku jako disciplínu, která se zaměřuje „nejen na problémy patologického charakteru, marginálních skupin, částí populace

¹⁶² WAGNEROVÁ, Jarmila. *Jak naučit číst podle genetické metody*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996, s. 18.

¹⁶³ Tamtéž, s. 35-36.

*ohrožených ve svém rozvoji a potencionálně deviantně jednajících, ale především na celou populaci ve smyslu vytváření souladu mezi potřebami jedince a společnosti, na utváření optimálního způsobu života v dané společnosti*¹⁶⁴.

A právě Josef Kožíšek se ve svých studiích obrací ke všem jedincům a svými poznatky, postřehy a návrhy, jež usnadňují nácvik dovednosti čtení, vytváří možnost zvládnout tuto překážku na cestě k socializaci celé populaci, čímž dochází k žádoucímu porozumění mezi jedinci v dané společnosti.

Kožíšek se ale rovněž zajímal o osoby již ohrožené, opuštěné a bez domova, žebráky a další jedince, nacházející se v těžké životní situaci a snažil se jim pomoci.

Další významnou oblastí, kterou se také zabývá sociální pedagogika, je prevence, přičemž je důležité působení prostředí na rozvoj osobnosti. Do zmírněného vlivu prostředí můžeme zařadit učebnice elementárního čtení Josefa Kožíška pro nácvik dovednosti, jenž slouží jako můstek pro zařazení člověka do společnosti.

¹⁶⁴ KRAUS, Blahoslav, et al. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, s. 10.

ZÁVĚR

Nácvik čtení stojí v popředí zájmu všech vzdělávacích programů, protože čtení můžeme považovat za primární kulturní dovednost, kterou si musí osvojit každý jedinec, aby mohl fungovat ve společnosti.¹⁶⁵

Přesvědčili jsme se, že především v minulém století se vedly rozsáhlé spory o nejlepší metodu nácviku dovednosti čtení. Dnes se již většina pedagogů shoduje v názoru, že žádná nejlepší metoda neexistuje. Prosazuje se individualita jedinců, tedy každé dítě má jiné potřeby, předpoklady a schopnosti, to znamená, že každému může vyhovovat jiná metoda, a co je dobré pro jednoho žáka, nemusí být dobré pro druhého.

Při výchově ke čtenářství je velice důležité probouzet vztah ke knize již u dětí předškolního věku. Na tento vztah by poté měla plynule navázat škola. Autoři vyzdvihují zejména nezbytnost součinnosti rodiny a školy.

Při mapování historického vývoje slabikáře v českém prostředí jsme zjistili, že se od poloviny 16. století (kdy vyšel první slabikář) mění především v závislosti na společenské, politické a hospodářské situaci i aktuálních trendech a mění se i funkce a vzhled ilustrací, jež jsou součástí textu.

V současné době se někteří autoři slabikářů snaží zpřetrhat tradiční genderové rozdělení rolí, například tím, že otce umístí do kuchyně a matku k počítači. Soudí, že je to pro děti vhodné vzhledem k upevnění jejich pohlavní role.

Já ale spíše souhlasím s Lenkou Šulovou, významnou českou psycholožkou, která se zabývá vývojovou psychologií, že záleží zejména na rodinném prostředí, rodičích a jejich vztahu a chování k dítěti než na větách ve slabikářích.¹⁶⁶

Josef Kožíšek byl výraznou osobností první poloviny dvacátého století. Prosadil se nejen jako vynikající básník poezie pro děti, ale především jako autor knih elementárního čtení. Své čítanky koncipoval podle genetické metody, jejíž základy, poznatky i cíle sepsal ve svých pedagogických studiích.

¹⁶⁵ WILDOVÁ, Radka, et al. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, s. 51.

¹⁶⁶ ŠULOVÁ, Lenka. Genderově vyvážené slabikáře jsou směšné. In: *Reflex* [online], 29. 2. 2012 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z:

<<http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/45344/genderove-vyvazene-slabikare-jsou-smesne.html>>.

Lze říci, že Poupata byla první skutečně moderní slabikář, jenž respektoval i metodu počátečního vyučování technice čtení a současně pojatý s kulturně výchovným aspektem jako předstupeň k čítankám.¹⁶⁷

Pedagogové Kožíškovu metodu nácviku čtení vítali, o čemž svědčí nejen pochvalná slova například Jiřího Černého nebo Františka Jungbauera, ale i celé dějiny českého slabikáře 20. století.¹⁶⁸

Ačkoli Kožíškovu metodu nahradila ve druhé polovině 20. století analyticko-syntetická metoda, již na přelomu následujícího století o genetickou metodu odborníci opět projeví zájem a na některých základních školách se podle její upravené a zmodernizované verze s úspěchem učí.

Domnívám se, že Josef Kožíšek je velkým přínosem nejen pro literaturu a pedagogiku, ale rovněž pro sociální pedagogiku. Na jedné straně se zajímal o znevýhodněné jedince a snažil se jim pomoci, na druhé straně se pokoušel podporovat všechny lidi kolem sebe, radil jim, pomáhal k nalezení společenského uplatnění (např. některé občany naučil sázet stromy), zaslouhoval se o kulturní osvětu, pořádal divadelní představení, půjčoval knihy a zval na besedy učitele, které obyvatele obohacovaly o nové vědomosti a probouzely v nich touhu po poznání.

Josef Kožíšek se snažil zjednodušit žákům proces nácviku čtení, jednak aby je učení bavilo a rychle se naučili číst, ale zejména proto, aby si tuto dovednost dokázalo osvojit každé dítě a tedy nebylo diskriminováno a nestálo stranou společnosti.

Podle autora totiž „*znalost čtení všem otevírá cestu k sebevýchově a k duchovnímu bohatství literatury*“¹⁶⁹.

¹⁶⁷ CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, s. 201.

¹⁶⁸ WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeská univerzita, 2000, s. 27.

¹⁶⁹ KOŽÍŠEK, Josef. *Průvodce ke slabikáři pro lid*. Praha, 1921, s. 25.

SEZNAM LITERATURY

BLATNÝ, Ladislav. *Prvopočáteční čtení a psaní*. Brno: Univerzita J. E. Purkyně, 1981, 102 s.

ČAČKA, Otto. *Psychologie dítěte*. Tišnov: Sursum, 1994, 112 s. ISBN 80-85799-03-0.

DOLEŽALOVÁ, Jana. *Současné pohledy na výuku elementárního čtení a psaní*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2001, 76 s. ISBN 80-7041-100-7.

DVOŘÁK, Josef. *Logopedický slovník*. Žďár nad Sázavou: Logopedické centrum, 2007, 248 s. ISBN 80-9025-366-7.

FABIÁNKOVÁ, Bohumíra, et al. *Výuka čtení a psaní na 1. stupni základní školy*. Brno: Paido, 1999, 81 s. ISBN 80-8593-164-8.

FALTYS, Vladimír. *Listy k Poupatům: doplňovací mimočítanková četba podle metody a postupu „Poupat“*. Praha: Státní nakladatelství, 1933, 96 s.

FILOVÁ, Hana. *Vybrané kapitoly z obecné didaktiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, 95 s. ISBN 80-210-2798-3.

FRÜHAUFOVÁ, Věra, et al. *Vybrané pedagogické a psychologické problémy výuky elementárního čtení a psaní: pro posluchače učitelství pro 1. stupeň základní školy*. Ústí nad Labem: Univerzita J. E. Purkyně, 1991, 58 s. ISBN 80-7044-027-9.

HARTL, Pavel. *Psychologický slovník*. Praha: Portál, 2000, 774 s. ISBN 80-7178-303-X.

HILČR, Jindřich. *[Josef Kozíšek]*. Praha: Státní nakladatelství v Praze, 1934, 1 fotografie.

CHALOUPKA, Otakar. *Čeští spisovatelé literatury pro děti a mládež*. Praha: Albatros, 1985, 480 s.

CHALOUPKA, Otakar. *Kontury české literatury pro děti a mládež: (od začátku 19. století po současnost)*. Praha: Albatros, 1984, 539 s.

CHALOUPKA, Otakar. *Rodina a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995, 103 s. ISBN 80-8565-40-8.

CHALOUPKA, Otakar. *Rozvoj dětského čtenářství*. Praha: Albatros, 1982, 572 s.

CHALOUPKA, Otakar. *Škola a počátky dětského čtenářství*. Praha: Victoria Publishing, 1995, 101 s. ISBN 80-8565-41-6.

JEDLIČKA, Josef. *Úvod do metodiky elementárního čtení a psaní*. Ostrava: Pedagogická fakulta, 1972, 89 s.

Josef Kožíšek 1861 – 1961. Plzeň: ONV Plzeň-jih, 1961, 11 s.

Josef Kožíšek: 6. 7. 1861 - 6. 7. 1933 : personální bibliografie. Otrokovice: Knihovna JKP ROH, 1983, 14 s.

JUNGBAUER, František. *Josef Kožíšek, básník - učitel*. Praha: Státní nakladatelství, 1938, 72 s.

JUNGBAUER, František. *Vyučování čtení v 1. školním roce podle Kožíškových „Poupat“*. Praha: Státní nakladatelství, 1934, 38 s.

JUNGBAUER, František. *Život ve třídě elementární*. Humpolec: Učitelská jednota Budeč, 1923, 175 s.

JŮVA, Vladimír. *Stručné dějiny pedagogiky*. Brno: Paido, 1997, 76 s. ISBN 80-85931-43-5.

JŮZL, Miloslav. *Základy pedagogiky*. Brno: IMS Brno, 2010, 185 s.

KOHOUTEK, Hynek. *Pohled do historie vyučování čtení, psaní, počítání v počátečním stadiu: pomocný učební text pro posluchače s aprobací NŠ*. Olomouc: Univerzita Palackého, 1968, 63 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Dvě přednášky o vyšším vzdělání učitelstva*. Praha: Čas, 1907, 45 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Jiskry a plamínky: básně a povídky pro útlý věk*. Praha: A. Hynek, 1893, 94 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Několik metodických poznámek o čítance malých „Studánka“*. Praha: Státní nakladatelství, 1926, 31 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Počátky čtení: metodický průvodce čítankou malých „Poupata“*. Praha: Státní nakladatelství, 1929, 231 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Poupata: čítanka malých*. Praha: Státní nakladatelství, 1925, 128 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Poznámky k čítance malých „Poupata“*. Praha: Unie, 1914, 30 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Průvodce ke slabikáři pro lid*. Praha, 1921, 63 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Rozpravy o čtení elementárním*. Praha: Dědictví Komenského, 1913, 96 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Studánka: čítanka malých*. Praha: Státní nakladatelství, 1924, 130 s.

KOŽÍŠEK, Josef. *Vel'ký čítatel': slabikár pre lid*. Praha: Státní nakladatelství, 1923, 108 s.

KRAUS, Blahoslav, et al. *Člověk – prostředí – výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2.

KŘIVÁNEK, Zdeněk, et al. *Didaktika prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy Praze, 1998, 141 s. ISBN 80-86039-55-2.

KUBÁLEK, Josef. *O metodu elementárního čtení*. Brno, 1932, 15 s.

MAŇÁK, Josef, et al. *Výukové metody*. Brno: Paido, 2003, 219 s. ISBN 80-7315-039-5.

METELKOVÁ SVOBODOVÁ, Radana. *Čtenářská gramotnost na 1. stupni ZŠ z pohledu vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura*. Ostrava: Pedagogická fakulta Ostravské univerzity v Ostravě, 2010, 147 s. ISBN 80-7368-878-3.

MIKULENKOVÁ, Hana, et al. *Příručka k vyučování čtení, psaní a literatuře v prvním ročníku základní školy*. Olomouc: Prodos, 2004, 192 s. ISBN 80-7230-135-7.

Paměti škol okresu Karlínského. Praha: C. k. okresní školní rada., 1898, 679 s.

PRŮCHA, Jan. *Pedagogický slovník*. Praha: Portál, 2008, 332 s. ISBN 80-7367-416-8.

PRŮCHA, Jan. *Učení z textu a didaktická informace*. Praha: Academia, 1987, 91 s.

SANTLEROVÁ, Květoslava. *Metody ve výuce čtení a psaní*. Brno: Paido, 1995, 56 s. ISBN 80-85931-05-2.

TOMAN, Jaroslav. *Didaktika čtení a primární literární výchovy*. České Budějovice: Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, 2007, 116 s. ISBN 80-7394-038-6.

TRÁVNÍČEK, Jiří. *Čteme?: obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize*. Brno: Host, 2008, 207 s. ISBN 80-7294-270-1.

VANÍČKOVÁ, A. *Podrobné osnovy elementárního čtení dle Poupat metodou celků*. Písek, 1934, 43 s.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Psychologie školního dítěte*. Praha: Univerzita Karlova, 1997, 87 s. ISBN 80-7184-487-X.

WILDOVÁ, Radka, et al. *Aktuální problémy didaktiky prvopočátečního čtení a psaní*. Praha: Univerzita Karlova, 2002, 106 s. ISBN 80-7290-103-6.

WILDOVÁ, Radka. *Čtenářská gramotnost a podpora jejího rozvoje ve škole*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2012, 212 s. ISBN 80-7290-579-9.

WAGNEROVÁ, Jarmila. *Jak naučit číst podle genetické metody*. Plzeň: Západočeská univerzita, 1996, 46 s. ISBN 80-7082-309-7.

WAGNEROVÁ, Jarmila. *Vývoj českého slabikáře od nejstarších dob do současnosti*. Plzeň: Západočeské univerzita, 2000, 110 s. ISBN 80-7082-585-5.

Články v časopisech

ČERNÝ, Josef. O Josefu Kožíškovi. *Pedagogické rozhledy: věstník literárního pedagogického odboru při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách*. 1926, roč. 36, č. 6, s. 15.

KOŽÍŠEK, Josef. Jak jsem začal psát pro děti. *Úhor: kritická revue věnovaná literatuře pro mládež*. 1927, roč. 15, č. 1, s. 7–13.

KOŽÍŠEK, Josef. Z didaktických pokusů ve třídě elementární. *Pedagogické rozhledy: věstník literárního pedagogického odboru při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách*. 1911, roč. 24, č. 1, s. 6–13.

SUK, Václav František. Josef Kožíšek. *Pedagogické rozhledy: věstník literárního pedagogického odboru při Ústředním spolku jednot učitelských v Čechách*. 1921, roč. 31, č. 2, s. 12-21.

Internetové zdroje

Co je to genetická metoda čtení? In: *I. C: Jungmannova základní škola v Berouně*. [online], 2004 [cit. 2013-02-21]. Dostupné z: <http://www.skola.hu.cz/src/genetika.html>.

ČÍŽKOVÁ, Miroslava. Vítejte na stránkách moderního učení. In: *Čtení bez slabikování*. [online], 2009 [cit. 2013-02-20]. Dostupné z: <http://ctenibezslabikovani.wz.cz/>.

Genetická metoda čtení. In: *Daltonská výuka v II. C.* [online], 2013 [cit. 2013-03-29]. Dostupné z:

<<http://www.komen1.estranky.cz/clanky/predmety/cteni/1.-rocnik/geneticka-metoda-cteni.html>>.

Genetická metoda čtení. In: *Základní škola Nové Město na Moravě.* [online], 2009 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z:

<<http://zs1.nmmn.cz/budouci-prvnacci/geneticka-metoda-cteni>>.

Genetická metoda čtení. In: *ZŠ Proboštov.* [online], 2007 [cit. 2013-03-20].

Dostupné z:

<<http://www.zsprobostov.cz/node/22>>.

GOŠOVÁ, Věra. Genetická metoda čtení. In: *Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů.* [online], 2011 [cit. 2013-03-25]. Dostupné z:

<http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/G/Genetick%C3%A1_metoda_%C4%8Dten%C3%AD>.

KODADOVÁ, Anna. Výuka v 1. ročníku: genetická metoda. In: *Základní škola dr. Miroslava Tyrše, Hrdějovice.* [online], 2008 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z:

<http://www.zshrdejovice.cz/prvni_rocnik.html>.

KOŽÍŠEK, Josef. Život a dílo: k 100. výročí narození. In: *Obec Lužany: Josef Kožíšek* [online], 2013 [cit. 2013-03-05]. Dostupné z:

<<http://www.obec-luzany.cz/informace-o-obci-luzany/slavni-rodaci-a-osobnosti/josef-kozisek/>>.

MELICHAR, Pavel. Čtení genetickou metodou. In: *Základní škola, Mateřská škola a Praktická škola, Kolín.* [online], 2008 [cit. 2013-01-20]. Dostupné z:

<<http://www.zskolin.cz/zs-prakticka-geneticka-metoda-cteni-geneticka-metoda-cteni.php>>.

SVĚTNICKÁ, Eva, et al. Genetická metoda čtení v naší škole. In: *Základní škola Hustopeče nad Bečvou.* [online], 2009 [cit. 2013-03-20]. Dostupné z:

<<http://www.zshustopece.cz/index.php?name=News&file=article&sid=654>>.

ŠULOVÁ, Lenka. Genderově vyvážené slabikáře jsou směšné. In: *Reflex* [online], 29. 2. 2012 [cit. 2013-04-02]. Dostupné z:

<<http://www.reflex.cz/clanek/zpravy/45344/genderove-vyvazene-slabikare-jsou-smesne.html>>.

Úvodní citát převzat z:

JUNGBAUER, František. *Vyučování čtení v 1. školním roce podle Kožíškových „Poupat“.* Praha: Státní nakladatelství, 1934, s. 38.

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1 – Přebal *Slabikáře českého a jiných náboženství počátkové: kterýmžto věcem děti křesťanské hned z mladosti učeny býti mají*

Příloha č. 2 – Ukázka z díla *Orbis pictus* Jana Ámose Komenského

Příloha č. 3 – Přebal čítanky *Doma a ve škole* Františka Jungbauera s ilustracemi Františka Ketzeka

Příloha č. 4 – Přebal *Slabikáře* Jiřího Žáčka s ilustracemi Heleny Zmatlíkové

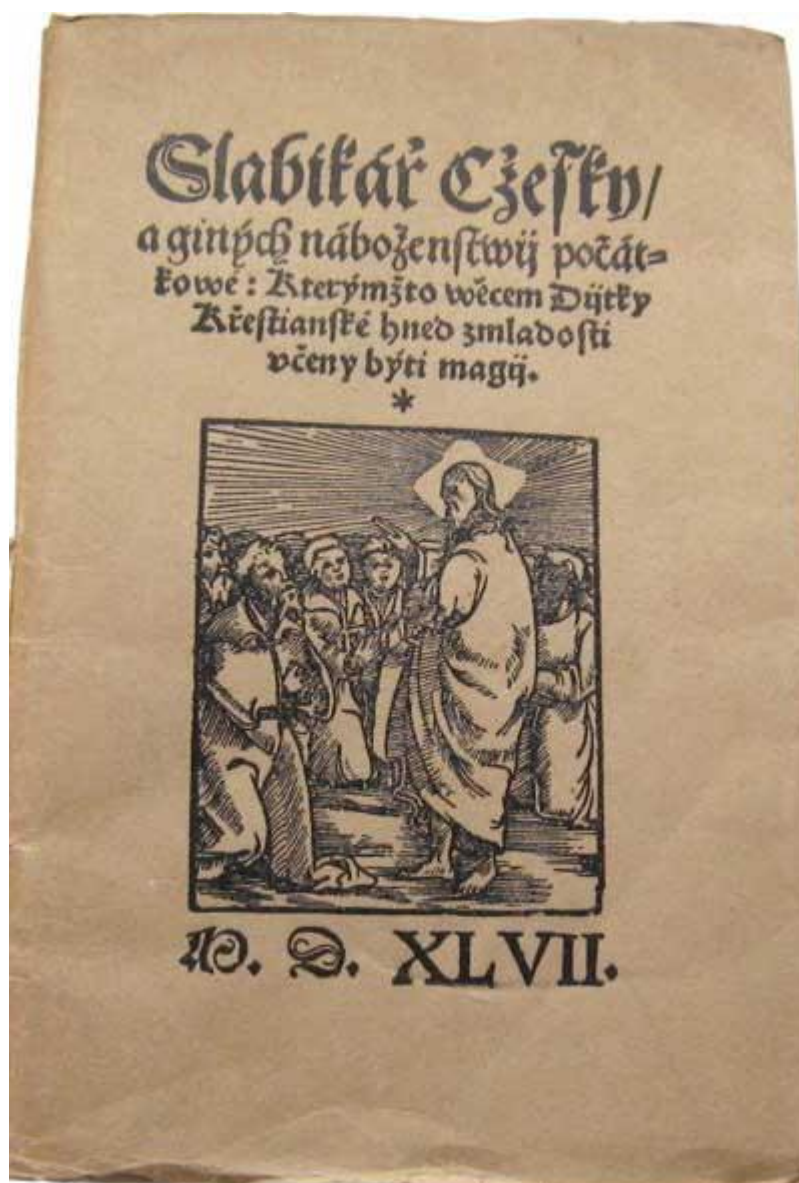
Příloha č. 5 – Portrét Josefa Kožíška

Příloha č. 6 – Přebal čítanky *Poupata* Josefa Kožíška s ilustracemi Aloise Mudruňky

Příloha č. 7 – Úvodní ilustrovaná báseň z čítanky *Poupata* Josefa Kožíška

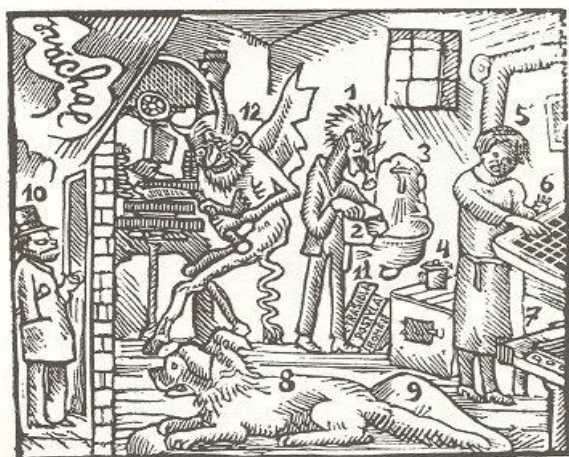
Příloha č. 8 - Podrobné učební osnovy, sestavené podle čítanky *Poupata* a vydané pro první třídu obecných škol v březnu 1937 (převzato z knihy Jarmily Wagnerové *Jak naučit číst podle genetické metody*, 1996)

Příloha č. 1 – Přebal *Slabikáře českého a jiných náboženství počátkové: kterýmžto věcem dítky křesťanské hned z mladosti učeny býti mají*

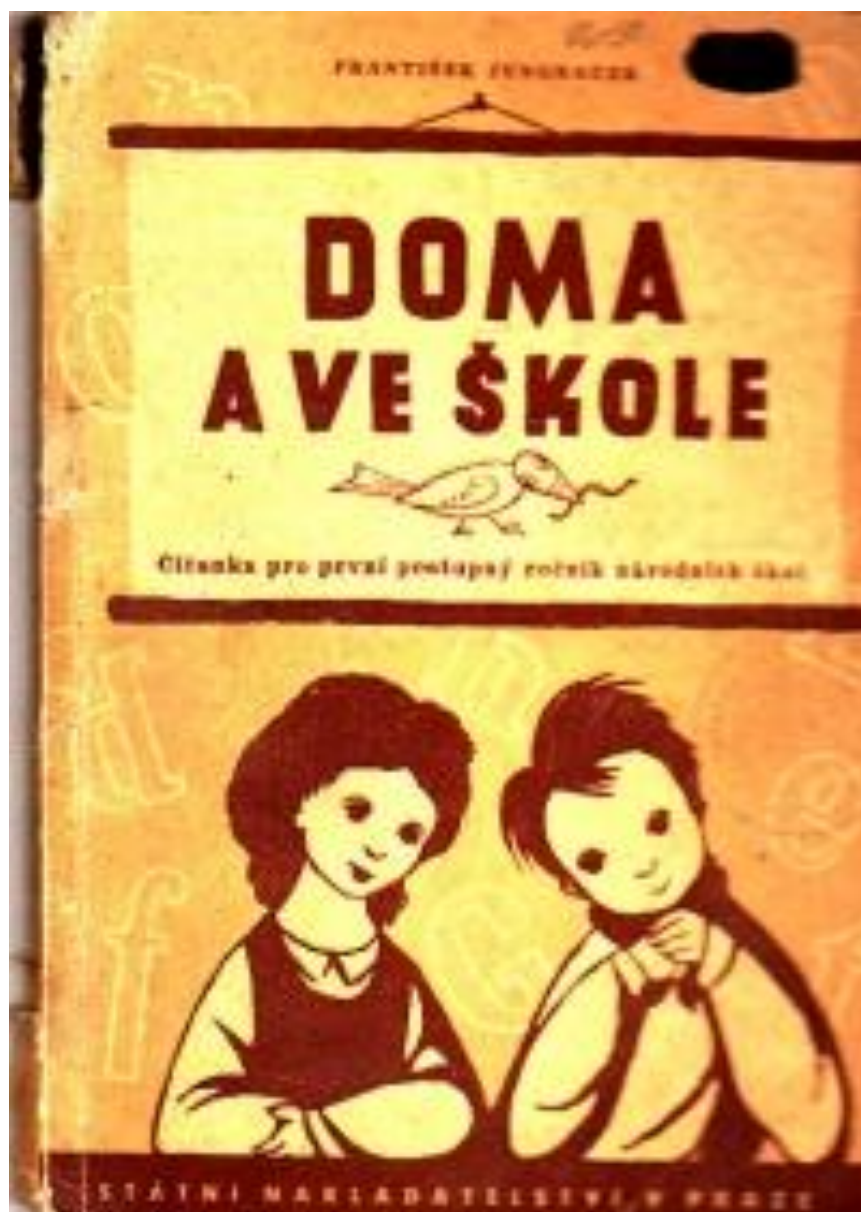
Příloha č. 2 – Ukázka z díla *Orbis pictus* Jana Ámose Komenského

Dřevorytceva domácnost

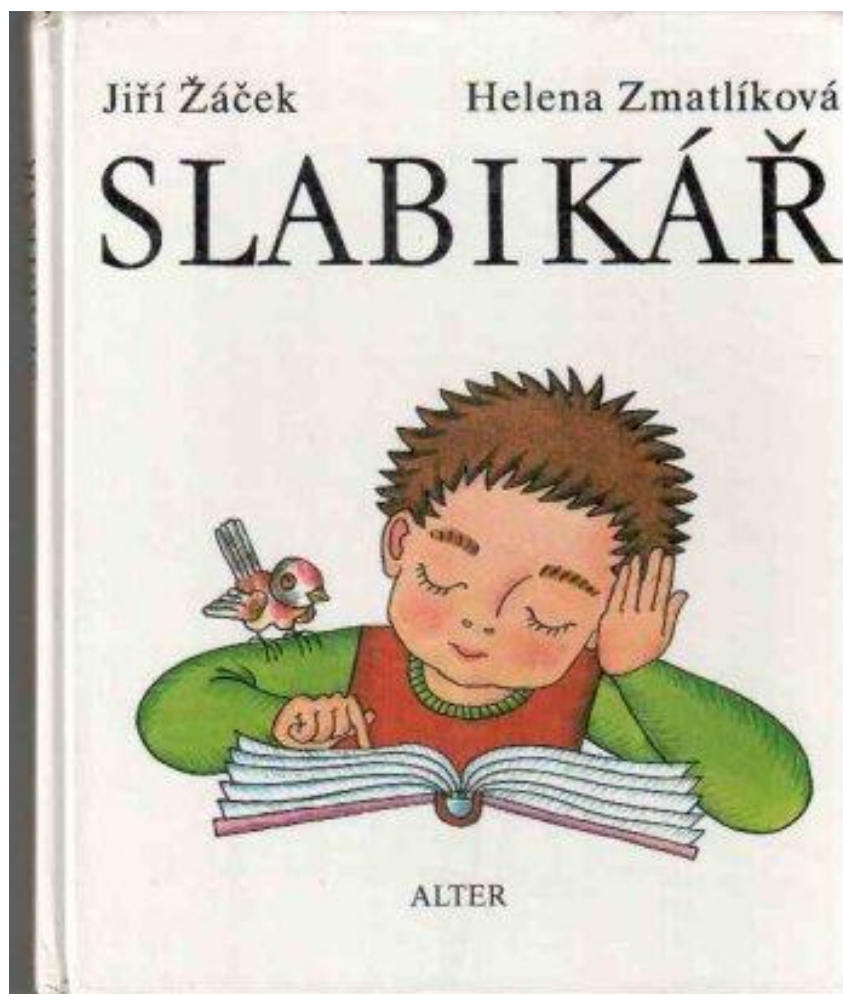

Dřevorytec(1) vymývá hrnek(2) po mléku u vodovodu [Wasserleitung] (3) a vaří si kávu. (4) Jeho společnice, Anna Macková, (5) vysazuje litery (6) pro svoji Ročenku a rovná je do stroje tiskařského. (7) Přítel obou, jménem Tarzán, (8) hoví sobě na pohovce (Canapee) (9) a vyrušen je příchodem zákazníka, (Bourgeois) (10) který přichází koupiti některé grafické dílo, (11) Jež samotný ďábel (12) na Váchalově stroji tiskne.

Příloha č. 3 – Přebal čítanky *Doma a ve škole* Františka Jungbauera s ilustracemi Františka Ketzeka

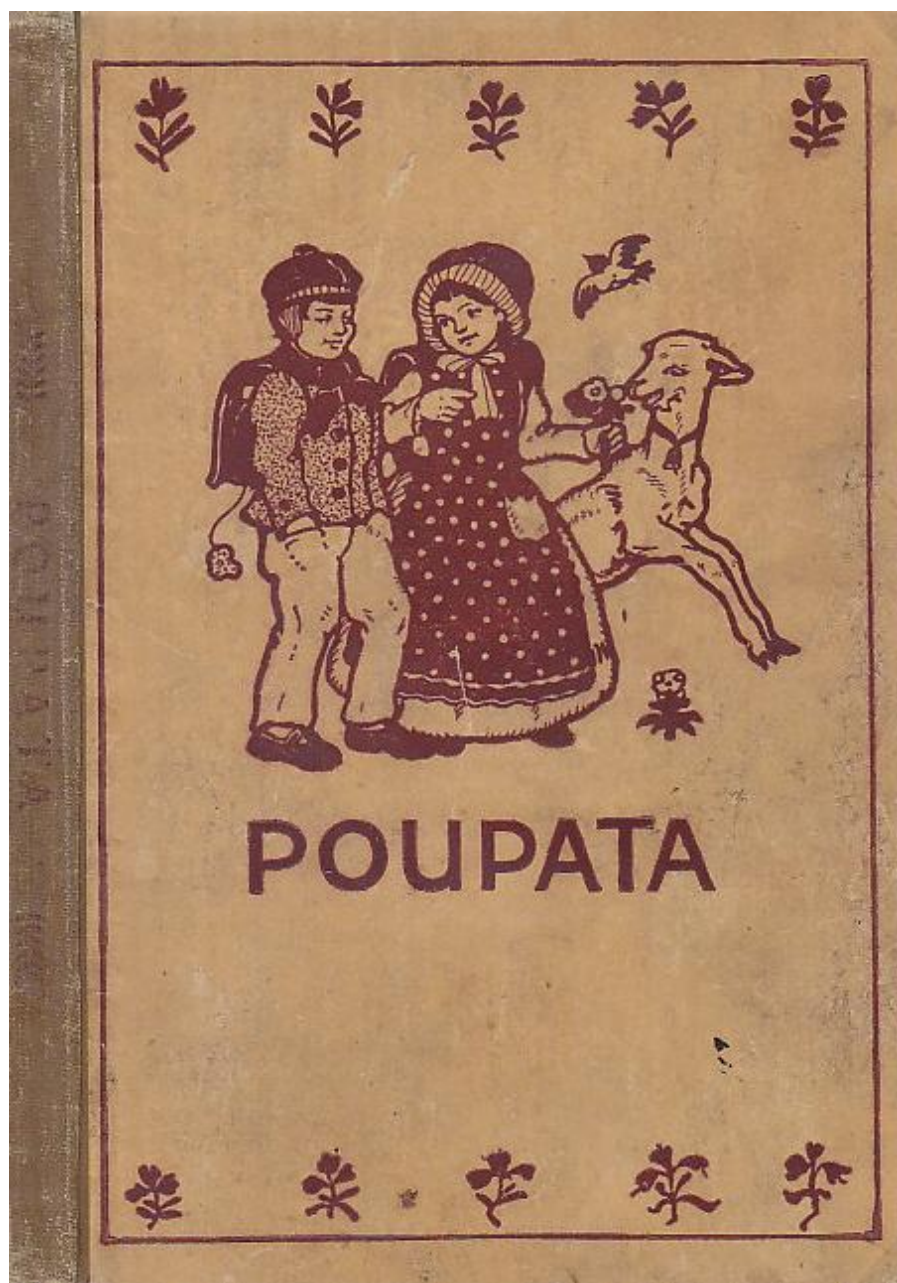
Příloha č. 4 – Přebal *Slabikáře* Jiřího Žáčka s ilustracemi
Heleny Zmatlíkové

Příloha č. 5 – Portrét Josefa Kožíška

**Příloha č. 6 – Přebal čítanky *Poupata* Josefa Kožíška
s ilustracemi Aloise Mudruňky**

**Příloha č. 7 – Úvodní ilustrovaná báseň z čítanky *Poupata*
Josefa Kožíška**

Příloha č. 8 – Podrobné učební osnovy sestavené podle čítanky *Poupata* a vydané pro první třídu obecných škol v březnu 1937 (převzato z knihy Jarmily Wagnerové – *Jak naučit číst podle genetické metody*, 1996):

Čtení: Zřetelné čtení vět a kratičkových celků, obsahem a slovníkem přiměřeným chápavosti dětí.

Sloh: Spontánní vypravování o událostech z dětského života. Hovořit o obsahu čteného.

Mluvnice: Cvičením řeči ve všech předmětech zvykat znenáhle žáka mluvit spisovným jazykem.

Pravopis a psaní: Psát text, pokud lze, z fonetických slov. Příležitostně upozornit na základní pravopisné úkony.

Září

1. Seznamování se žáky, zdomácnění nápovedných jmen. Fonetická průprava na čtení. Napodobování hlasů zvířat, hlasů a zvuků v přírodě. Říkadlo, ukazování. Fonetické hry. Cvičení výřečnosti a náprava vad. Skládání jednoduchých předmětů z hůlek.

2. Fonetická průprava ke čtení a případné hry jako v prvním týdnu. Vývin a procvičování znaků F.K.A.M. Myšlenkové čtení a cviky v mechanickém čtení. Skládání znaků z dřívěk. Psaní znaků na volnou plochu tabule. Vyjadřování vlastních myšlenek. Poupata strana 3.

3. Cviky fonetické. Vývin a procvičování znaků J.T.I.L.E.V. Psaní v linkách na tabuli a na papír. Čtení a záznamy. Typické slovo slyšení. Zevšeobecnění jmen. Poupata strana 4. Jak sedět při psaní.

4. Izolace první hlásky ze slov. Vývin znaků P.B.N.O.U. Záznamy příhod. Hojné čtení a psaní na tabuli i v sešitech. Poupata strana 5. Fonetická cvičení s,š,r,m (mlácení – parní válec).

Říjen

5. Izolace první hlásky ze slov. Znak H. Izolace samohlásek ve znaku. Mechanické procvičování všech poznaných znaků. Izolace sluchem: š,s,m,r z typických slov,

ze slovesných podstatných jmen a jmen dětí. Diktát. Vyjadřování vlastních myšlenek psaním znaků a dokreslováním. Poupata strana 6.

6. Izolace znaků OU. Čtení a psaní. Izolace sluchem hlásek s,š,r,m,z,ž. Samohlásky A, I ve funkci větné spojky. Znaky S, Š. Izolace všech samohlásek. Y. Poupata strana 7. Psaní souběžně se čtením.

7. Izolace hlásky M a S, písmena M S. Předprava pro skladbu slabiky. Postřehnutí pořadí dvou hlásek. Slabika MA ME ve funkci slova. Samohlásky O, U jako předložky ve větách. Poupata strana 8, 9. Psaní souběžně se čtením.

8. Slabiky MÁ, MY jako slova ve větách. Rozklad slov ve slabiky. Slova dvojslabičná typu EMA, MÁME. Tvoření slabik podle sluchu, skládání slabik. Nové znaky R, Ř, C, Č. Poupata strana 10, 11. Mechanické cvičení slabik na tabuli a v sešitech ve způsobu diktátů.

Listopad

9. Izolace hlásky J, písmeno J. Slabika JA, SE jako slova ve větách. Mechanické procvičování dvouhláskových skupin se souhláskami M, S, J. Nové znaky D, Z, Ž. Poupata strana 12, 13. Listy k Poupatům číslo 2, 3.

10. Izolace hlásek T, N, L, P, O, U, K, Z. Dvojháskové slabiky ke každé nové izolované souhlásce. Krátké myšlenkové celky z prvoučných hovorů. Skládat, psát a číst slabiky, slova a věty z poznaných hlásek. Poupata strana 14, 15. Listy k Poupatům číslo 4, 5.

11. Trojháskové skupiny tvaru MŮJ, SYT, VEN jako jednoslabičná slova. Skladba sluchem, zapisování. Poupata strana 16, 17. Listy k Poupatům číslo 6.

12. Trojháskové skupiny tvaru VEN, JÍM jako části slov na začátku i na konci. Poupata strana 18-22. Listy k Poupatům číslo 7, 8, 9.

13. Nápo vědná jména pro zbytek abecedy. Skupiny hlásek tvaru PTÁ, PLAZI, DVA, STÁLE. Skladba sluchem i zrakově, zapisování. Poupata strana 23-27. Listy k Poupatům číslo 10, 11, 12.

Prosinec

14. Pokračování. Poupata strana 28-31. Listy k Poupatům číslo 13,14. Opisy z tabule a diktáty. Krátké myšlenkové celky o životě ve třídě. Psaní o Mikuláši.

15. Pokračování. Poupata strana 32-35. Listy k Poupatům číslo 15, 16. Ukončí se psaní hůlkovým písmem. Předprava pro psaní perem. Volné cviky na prázdném papíře. Orientace v liniatuře.

16. Opakování a procvičování všech dvoj a trojláskových skupin. Slova se skupinou dvou souhlásek uprostřed. Poupata strana 36, 37. Listy k Poupatům číslo 17. Základní cvičení pro vývin písmen psané latinky. Psaní písmena *i, í, u, ú, ů*. Předprava : nakloněná plocha sešitu, držení pera.

17. Vánoční prázdniny.

Leden

18. Opakování.

19. Tvoření krátkých myšlenkových celků na tabuli. Skupiny čtyřhláskové. Fonetický rozklad a sklad. Poupata strana 38, 39. Listy k Poupatům číslo 18. Psací písmena *t, V, e, j*. Spojení ve slova a věty.

20. Tvoření krátkých myšlenkových celků na tabuli. Skupiny čtyřhláskové i těžší. Fonetický rozklad. Poupata strana 40, 41. Listy k Poupatům číslo 19. Písmo psací : *J, n, N, m, M*. Opisy. Čtení v Poupatech strana 94, 95 a z tabule.

Únor

22. Napisování a čtení jmen z okolí žákova. Hlásky *G, CH*. Poupata strana 44, 45. Listy k Poupatům číslo 20, 21, 22. Psaní písmene *C, c, Č, č*. Opisy. Diktát.

23. Poznání malé tiskací abecedy : *v s š z ž c č o i y k j p e t d' t' ň*. Psací písmo: *o, a, d, g*. Čtení z tabule. Opisy. Poupata strana 96.

24. Poznání malé tiskací abecedy : *l a h d b ch f r ř m n g, dě, tě, ně*. Psací písmo: *h, ch, CH*. Čtení z tabule v Poupatech strana 97.

25. Důkladná procvičení malé tiskací abecedy ve slabikách a slovech *di, ti, ni*. Poupata strana 46, 47. Psací písmo : *k, f, l*. Čtení lze již doplňovat z jiných knížek. Poupata strana 98.

Březen

26. Skupiny souhláskové typu : *hr, sl, ky*. Slabiky *bě, pě, vě, mě*. Poupata strana 48, 49. Psací písmo : *U, b, v*. Poupata strana 99. Diktát.

27. Skupiny souhláskové typu : *trn, vlk, hrb*. Poupata strana 50-53. Listy k Poupatům číslo 23, 24. Psací písmo : *r, ř, z, ž*. Poupata strana 100. Opisy.

28. Obtížnější skupiny souhláskové ve slovech. Užití slabik bě, pě, vě, mě v myšlenkovém čtení. Poupata strana 54-57. Listy k Poupatům číslo 25. Psací písmo : *J, H, K, Z, Ž*. Diktát. Poupata strana 102, 103.

29. Úchyly od fonetického pravopisu rozbořem slov. Poupata strana 58, 59. Listy k Poupatům číslo 26, 27. Psací písmo : *T, F, P, B*. Poupata strana 104, 105.

Duben

30. – 34. Rozšiřování fonetických cviků na těžší skupiny. Poupata strana 60-69, 94, 95. Čtení z odd. *Z* babiččina koutku a doplňovací četby. Listy k Poupatům číslo 28, 29-33. Psací písmo : *R, Ř, S, G, O, E, Š, L, D*. Poupata strana 106-110. Zdokonalování v mechanickém čtení.

Květen

35. – 38. Pokračování výcviku v mechanickém čtení. : čtení celých slov, interpunkce, přízvuk (hlavně po předložkách). Čtení z odd. *Z* babiččina koutku a doplňovací četby (*Radost* a jiné). Zopakování malé a velké abecedy v abecedním pořádku opisováním tištěného a diktátem. Poupata strana 111-117.

Červen

39. – 43. Zdokonalování v mechanickém čtení. Porozumění čtenému, pokusy o tiché čtení. Dokončení četby v Poupatech a doplňovací četby.

Fonetická a pravopisná cvičení. Rozklad vět na slova, slov na slabiky a hlásky. Totéž skladem. Hojné opisy a přepisy. Podpisy dětí a rodičů. Poznání tvrdých a měkkých slabik. Pokus o snadný diktát.

Od počátku je třeba přihlížet k vytvoření dobrých čtenářských návyků a cvičit správné chování při čtení.